

Τ. Ε. Ι. ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΣΕΥΚΠ

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

Π Τ Υ Χ Ι Α Κ Η Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α

ΘΕΜΑ: "Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ"

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

Φανή Κατσαρού

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ

Γεωργία Καραγιώτη

Ελένη Πανταζή

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	900
----------------------	-----

11.01.18

ΑΙΣΘΗΤΙΚΕΣ ΑΝΥΠΕΡΒΙΝ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	σελίς
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1
1. Πρόσωπικές ωφέλεις από την εργασία	2
Α' ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	3
1. Η οικογένεια σαν παράγοντας αγωγής	3
2. Πατρότητα-πατρικό αίσθημα-πατρικές μορφές	6
3. Εισαγωγή στο ρόλο του πατέρα	9
4. Ο άντρας που πρόκειται να γίνει πατέρας - Η πα- ρουσία και ο ρόλος του μέχρι τη βρεφική ηλικία	10
5. Ο πατέρας στη διάρκεια της παιδικής ηλικίας ...	14
6. Ο πατέρας στη διάρκεια της εφηβικής ηλικίας	22
Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΛΟΓΩ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ - ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ	28
1. Το διαζύγιο σαν αιτία απομάκρυνσης του πατέρα από την οικογένεια	28
2. Συμπεριφορά της μητέρας οφειλόμενη στην απουσία του συζύγου - Αντίκτυποι στα παιδιά	31
3. Επιπτώσεις στα παιδιά από την απουσία του πατέ- ρα	37
4. Ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις	47
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	
	50
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	
	54

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Στην τριετή φοίτησή μας στη Σχολή Κοινωνικών μας δόθηκαν πολλές εμπειρίες και ερεθίσματα για ανάπτυξη δραστηριοτήτων στον τομέα της εργασίας μας.

Στο πλαίσιο της θεωρητικής μας ενασχόλησης έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο της μητέρας, στη λειτουργία της οικογένειας σε αντίθεση με το ρόλο του πατέρα.

Έτσι αισθανόμαστε τις γνώσεις μας ανεπαρκείς. Ελπίζουμε ότι η επεξεργασία ενός τέτοιου θέματος θα μας δώσει την ευκαιρία να γνωρίσουμε απόψεις ειδικών έτσι ώστε να ενημερωθούμε περισσότερο για το ρόλο του πατέρα καθώς και για τις επιπτώσεις στα παιδιά της απουσίας της πατρικής εικόνας από την οικογένεια.

Σκοπός μας δεν είναι να εξαντλήσουμε το θέμα σε πλάτος, αλλά να δείξουμε ποιά είναι τα αποτελέσματα της απουσίας του πατέρα για την τρυφερή παιδική ψυχή και τι επιπτώσεις έχει για την μετέπειτα ομαλή, φυσιολογική ανάπτυξη του ατόμου.

Ελπίζουμε ότι η εργασία μας θα βοηθήσει τους μετέπειτα σπουδαστές της σχολής μας, δίνοντάς τους πληροφορίες σχετικές με το θέμα, χρήσιμες για την πρακτική τους εξάσκηση αλλά και για την άσκηση του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού μετά την αποφοίτησή τους από τη σχολή μας.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΩΦΕΛΕΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ

Με την ανάληψη αυτής της εργασίας αποκομίσαμε πολλά οφέλη όπου αξίζει να αναφερθούν.

Κατ' αρχήν ενεργοποιήθήκαμε για να συγκεντρώσουμε το κατάλληλο υλικό χρησιμοποιώντας βιβλιογραφία. Έτσι αποκτήσαμε νέες γνώσεις ενώ συγχρόνως η ταξινόμηση και η έκθεση, του συγκεντρωθέντος υλικού, μας βοήθησε να συγκεκρι-νοποιήσουμε και να συστηματικοποιήσουμε προηγούμενες γνώσεις μας σχετικές με το θέμα.

Ο προβληματισμός σχετικά με το θέμα της πτυχιακής μας εργασίας διεύρυνε το πεδίο γνώσεών μας. Όφελος αποκομίσαμε και από την συνεργασία μας που ήταν απαραίτητη για να φέρουμε την εργασία σε πέρας.

Η διατριβή μας με το θέμα της απουσίας του πατέρα από την οικογένεια, εκτός από τα άμεσα οφέλη που μας έδωσε, έχει και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα.

Αποτελεί χρήσιμο βοήθημα για την μετέπειτα άσκηση του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού αλλά έχει και άμεσες επιδράσεις στην προσωπική μας ζωή.

Ειδικότερα μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο οδηγό που θα μας βοηθήσει να δημιουργήσουμε οικογένειες "σωστές" ευτυχισμένες και ικανές να εκπληρώσουν τον πρωταρχικό τους σκοπό.

Ευχαριστούμε θερμά την αξιότιμη καθηγήτριά μας κα Κατσαρού για τις υποδείξεις και διορθώσεις της καθώς και για την βοήθειά της την σχετική με την όσον δυνατή αντικειμενική τοποθέτησή μας απέναντι στο θέμα και την περάτωση της εργασίας μας.

Α' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

1. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΑΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΑΓΩΓΗΣ

Η οικογένεια αποτελεί ένα βασικό κύτταρο από πλευράς κοινωνιολογικής και από πλευράς ψυχολογικής. Ο ορισμός της οικογένειας σύμφωνα με το λεξικό του κοινωνιολόγου LITTRE είναι:

"Το σύνολο των προσώπων του ίδιου αίματος που ζουν κάτω από την ίδια στέγη, ιδίως ο πατέρας, η μητέρα και τα παιδιά".

Η γνώμη των ψυχολόγων όμως είναι διαφορετική. Έτσι ο MAURICE ROLOZ στο βιβλίο του RELATIONS FAMILIALES γράφει:

"Καλά είναι να υπάρχει στην οικογένεια η ίδια στέγη και το ίδιο αίμα, μα αυτό που δένει την οικογένεια είναι η αγάπη, είναι το συναίσθημα που πρέπει να συνδέει αυτούς που καλούνται να ζήσουν μαζί".

Παλιότερα στην οικογένεια αποδινόταν κυρίως η διατήρηση του είδους. Ποτέ όμως δεν έπαψε να υπάρχει η συνείδηση του γεγονότος ότι, η οικογένεια ήταν "κάτι περισσότερο" από απλή προμηθεύτρια της κοινωνίας με νέες γενεές. Σύντομα αποκαλύφθηκε ότι το είδος προϋποθέτει κάτι παραπάνω από την απλή παραγωγή και συντήρησή του για να υπάρξει και πως οι προϋποθέσεις αυτές μάλιστα ήταν αδύνατο να εννοηθούν έξω από τον ανθρώπινο, πολιτισμό.

Σήμερα ένας από τους σπουδαιότερους παράγοντες της αγωγής είναι η οικογένεια, γιατί δεν αρκεί να βοηθήσουμε κάποιον να επιζήσει απλώς, αλλά και να ζήσει σαν "Ισορροποιημένο" άτομο.

Η οικογένεια είναι το ιδανικό θερμοκήπιο, ο φυσικός χώρος μέσα στον οποίο γεννιούνται και αναπτύσσονται τα τρυφερά βλαστάρια τα παιδιά. Μέσα σε αυτή ο νέος άνθρωπος θα πρωτοδεί το φως "και θα σπουδάσει φυσικά και αβίαστα τα μαθήματα για τη ζωή".

Η οικογένεια είναι αυτή που θα θέσει τις βάσεις και τα θεμέλια της προσωπικότητας και του χαρακτήρα του νέου ανθρώπου γιατί είναι πλέον πολύ γνωστό ότι τα πρώτα έτη της ηλικίας είναι τα πιο κρίσιμα για την ανάπτυξη της προσωπικότητας¹.

Εφ'όσον τότε ακριβώς "το παιδί παρουσιάζει την μεγαλύτερη ευαισθησία στα μηνύματα, τη μεγαλύτερη πλαστικότητα"².

Ο παιδαγωγός Ηλίας Ξηροτόρης μιλώντας για την αξία της οικογένειας έλεγε: "Ο άνθρωπος μιά φορά στη ζωή του βλέπει τον ήλιο καυτερό, στην παιδική του ηλικία. Αν τότε ζεσταθεί καλά ποτέ δε θα κρυώσει στο πολιτικό κρύο της ζωής των ηλικωμένων".

Εκείνο που έδωσε μεγάλη βαρύτητα στην αξία της οικογένειας ήταν οι έρευνες του Φρόυντ. Ο Φρόυντ υποστηρίζει ότι: "Τα βιώματα της παιδικής ηλικίας είναι εκείνα που καθορίζουν την μετέπειτα ψυχολογική δομή του ατόμου".

Είναι αναμφισβήτητο ότι δεν υπάρχει άλλο περιβάλλον από την οικογένεια όπου το παιδί μπορεί να αυξάνει και να εξελίσσεται ομαλά. Σε αυτό το περιβάλλον δέχεται το ποσό της τρυφερότητας και των φροντίδων που έχει ανάγκη για να γίνει ώριμος άνθρωπος.

Η οικογένεια προσφέρει στο παιδί κατάλληλο έδαφος για να ικανοποιεί τις συναισθηματικές του ανάγκες. Αν ο ρόλος της μητέρας είναι πρωταρχικής σημασίας για τη δημιουργία ενός κατάλληλου συναισθηματικού κλίματος για την ανάπτυξη του παιδιού, το ίδιο σημαντικό είναι και ο ρόλος του πατέρα.

Η δημιουργία της υγιούς οικογένειας ανταποκρίνεται περισσότερο από οτιδήποτε άλλο στις συναισθηματικές ανά-

1. Ι. Χασάπη; Ψυχολογία της προσωπικότητας, σελ.275.

2. Γιόζεφ Ράτνερ; Ανατρέφω σωστά το παιδί μου, σελ.42.

γκες του παιδιού.

Μέσα εκεί βρίσκει το έδαφος που του ταιριάζει για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Η οικογένεια προσφέρει επίσης στο παιδί το κατάλληλο έδαφος για να ικανοποιεί το αίσθημα αμύνης και προστασίας του όποτε έχει ανάγκη. Το οικογενειακό περιβάλλον είναι προορισμένο να του παρέχει το απαραίτητο καταφύγιο για να δοκιμάζει τις δυνάμεις του, να αμβλύνει τα πρώτα χτυπήματα με τον έξω κόσμο και να του προσφέρει την προστασία και την βόηθεια μιάς τρυφερής κατανόησης.

Το παιδί έχει ανάγκη της ετερογένειας του οικογενειακού περιβάλλοντος. Αυτό θα του προσφέρει μιά εικόνα αρκετά περίπλοκη και θα το πλουτίσει. Οι γονείς θα του προσφέρουν τα πρότυπα και με τον γονεά του ίδιου φύλου, το παιδί θα θελήσει να ταυτιστεί αν οι σχέσεις μαζί του είναι θετικές.

Αν ίσως θέλαμε χειροπιαστές αποδείξεις της αξίας και του ρόλου της οικογένειας θα τις βρίσκαμε εύκολα στα μάτια των άτυχων εκείνων ανθρώπων που τη στερήθηκαν και που έζησαν και μεγάλωσαν σε νηπιοτροφεία, ορφανοτροφεία και παιδοπόλεις. Συχνά παρουσιάζουν μιά συναισθηματική ανωριμότητα και μερικές φορές παθολογική προσωπικότητα από τη συναισθηματική αποστέρηση που συνεπάγεται η έλλειψη μονίμου και σταθερού οικογενειακού περιβάλλοντος. Τα παιδιά που αναπτύσσονται μακριά από την οικογένεια μπορεί να μειονεκτούν όχι μόνο στην πνευματική τους εξέλιξη και την κοινωνική προσαρμογή αλλά ακόμη και στη σωματική ανάπτυξή τους.

Ευτύχημα λοιπόν μεγάλο για τα άτομα που γεννιούνται και μεγαλώνουν μέσα σε μιά αρμονική οικογένεια και δυστύχημα για εκείνα που δεν γνωρίζουν οικογένεια ή μεγαλώνουν σε μιά οικογένεια προβληματική, αρρωστημένη.

Τα αποτυπώματα που ενός ή του άλλου είδους οικογένειας μένουν αν όχι πάντα, τις πειρσσότερες φορές ανεξίτηλα στην προσωπικότητα των ατόμων που βγαίνουν από αυτή.

2. ΠΑΤΡΟΤΗΤΑ - ΠΑΤΡΙΚΟ ΑΙΣΘΗΜΑ - ΠΑΤΡΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Πριν προχωρήσουμε στο ρόλο του πατέρα στην οικογένεια θεωρούμε σκόπιμο να αναφερθούμε στην έννοια της πατρότητας.

Σύμφωνα με την Ελληνική νομοθεσία πατρότητα είναι η ιδιότητα του πατέρα που προέρχεται από τη γέννηση ή υιοθεσία του παιδιού.

Ο Γάλλος ψυχαναλυτής και ψυχίατρος Μπερνάρ Μυλντόρφ γράφει πως την έννοια της πατρότητας συνθέτουν τρία στοιχεία.

- α) Η βιολογική πατρότητα (ο άντρας που καθιστά έγκυο τη γυναίκα).
- β) Η ψυχολογική πατρότητα (ο άντρας που ανατρέφει ένα παιδί).
- γ) Η συμβολική πατρότητα (ο άντρας που δίνει το όνομά του σε ένα παιδί).

Η πατρότητα χαρακτηρίζεται από δύο ειδών λειτουργίες, σύμφωνα με τον Μυλντόρφ.

- 1) Την έμμεση πατρική λειτουργία: είναι εκείνη που διασφαλίζει ο πατέρας σαν σύζυγος της γυναίκας του προσφέροντας την αγάπη και την ψυχοσυναισθηματική ασφάλεια που έχει ανάγκη για να είναι μια "καλή μάνα".
- 2) Την άμεση πατρική λειτουργία: είναι εκείνη που ο πατέρας διασφαλίζει σαν εκπρόσωπος του αρσενικού φύλου. Είναι η πιο ουσιαστική και διακρίνουμε σε αυτή πολλά στοιχεία.

Μερικά από αυτά τα στοιχεία της άμεσης πατρικής λειτουργίας είναι:

- α) Ο πατέρας σαν ρυθμιστής της απόστασης ανάμεσα στη μάνα και το παιδί.
- β) Ο πατέρας σαν αντίπαλος στην οιδιπόδεια κατάσταση (για το παιδί του αντίθετου φύλου).
- γ) Ο πατέρας σαν "αρχική μορφή μεταβίβασης" δηλ. σαν τον πρώτο "άλλο" που γίνεται αντιληπτό από το παιδί, σαν το πρώτο "ξένο" πρόσωπο εκτός από τη μάνα.

"Ένας άντρας δεν είναι ποτέ ένας πατέρας αυτοδύναμα" γράφει ο Μυλντόρφ. "Για να γίνει κάποιος πατέρας χρειά-

ζεται μιά μακρόχρονη διαδικασία ψυχολογικής και ψυχοσυναίσθηματικής ωρίμανσης".

Ο ίδιος υποστηρίζει ότι η μητρότητα είναι κάτι διαφορετικό από την πατρότητα. Είναι συνηρητημένη με το σώμα, ενώ η πατρότητα είναι ψυχολογικό απόκτημα.

Η βιολογική μάνα δεν μπορεί ν'αρνηθεί την ύπαρξή της σαν Μάνα "μπορεί όμως να αρνηθεί να παίξει το ρόλο της". Και εδώ ακριβώς γίνεται φανερό ότι η μητρότητα καλλιεργείται και διαπλάθεται στην πορεία γνωριμίας της μάνας με τα παιδιά της.

Καθημερινά παραδείγματα τεκμηριώνουν το γεγονός ότι και η μητρότητα είναι ψυχολογικό απόκτημα. Εφημερίδες συχνά αναφέρουν ότι μητέρες σκότωσαν τα παιδιά τους, τα εγκατέλειψαν, τα κακοποίησαν κ.λ.π.

Ακόμη στις μέρες μας μιλάμε για γυναίκες που "νοικιάζουν" την μήτρα τους για να έρθει στον κόσμο ένα παιδί που θα δώσει τη χαρά της μητρότητας σε μιά άλλη γυναίκα.

Το μητρικό αίσθημα όπως και το πατρικό δημιουργείται σταδιακά κατά τη διάρκεια συγκατοικήσεως με τα παιδιά και με το μοίρασμα της ζωής των ανθρώπων.

Κατά τον Μυλντόρφ οι πατρικές μορφές είναι:

- α) Ο αυταρχικός πατέρας
- β) Ο "αδύνατος" πατέρας
- γ) Ο πατέρας που ενεργεί ορθολογιστικά
- δ) Ο συναισθηματικός πατέρας (αντίθετος του προηγούμενου)³.

Κατά τον Α. Κοσμόπουλο οι πατρικοί τύποι είναι:

- α) Ο αυταρχικός πατέρας
- β) Ο απροσάρμοστος πατέρας
- γ) Ο χωρίς κύρος πατέρας
- δ) Ο πατέρας φίλος
- ε) Ο "δρυοκολάπτης" πατέρας (χώνει παντού τη μύτη του).
- στ) Ο πατέρας με τη λαμπρή κοινωνική προσωπικότητα.
- ζ) Ο πατέρας-απών (άλλοι τον λένε αόρατο)⁴.

3. Μπερνάρ Μυλντόρφ: Ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια, σελ.5.

4. Αλέξανδρος Κοσμόπουλος: Ο ρόλος του πατέρα στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του εφήβου, σελ.161.

Ωστόσο καμμιά ανθρώπινη ύπαρξη δεν μπορεί να αναχθεί αποκλειστικά σε ένα μόνο από τους παραπάνω τύπους πατέρων, γιατί κάθε άτομο περιλαμβάνει λίγο απ'αυτά τα διάφορα στοιχεία τόσο στην προσωπικότητά του όσο και στο πατρικό ρόλο.

3. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

Στη σύγχρονη οικογένεια ο ρόλος του πατέρα και της μητέρας δεν είναι πιά ξέχωροι. Παρόλα αυτά σε πολλές κοινωνίες ο ρόλος της μητέρας καθορίζεται ευκολότερα από το ρόλο του πατέρα.

Στην Ελληνική κοινωνία ο επίσημος αρχηγός της οικογένειας θεωρείται ο πατέρας, αλλά παρ'όλα αυτά η θέση και ο ρόλος του στην καθημερινή πρακτική είναι ασαφής και ακαθόριστος.

Μέσα στην οικογένεια η μητέρα και ο πατέρας ασκούν έργο ίσης αξίας. Και οι δύο μαζί διαφύλλάτουν την ενότητά της.

Για το ρόλο της μητέρας στην ανατροφή των παιδιών έχουν γραφεί πολλά και κανένας δεν αμφισβήτησε την αξία της. Μάλιστα η αξία της έχει υπερτονισθεί σε αντίθεση με τη σημασία του πατέρα στην ανατροφή των παιδιών, θέμα για το οποίο έχουν γραφεί λίγα, έτσι ώστε να επικρατεί η αντίληψη ότι ο ρόλος του πατέρα υπολείπεται του ρόλου της μητέρας.

Είναι όμως καιρός να κατανοήσει ο πατέρας και ευρύτερα η κοινωνία πως ο ρόλος του δεν σταματάει μόνο στην υποχρέωση να εφοδιάζει την οικογένεια με τ'απαραίτητα υλικά αγαθά. Τα παιδιά δεν χτειαζονται μόνο αυτά. Θέλουν περισσότερο στοργή, αγάπη, κατανόηση που δυστυχώς τις περισσότερες φορές οι πατέρες συνειδητά ή όχι, επικαλούμενοι διάφορους λόγους τη στερούν από τα παιδιά τους.

4. Ο ΑΝΤΡΑΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΠΑΤΕΡΑΣ.- Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΒΡΕΦΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

"Είναι δύσκολο να είναι κανείς πατέρας
γιατί είναι δύσκολο να είναι άντρας"

M. Μυλντόρφ

Η συμβολή του πατέρα αρχίζει πρωτού γεννηθεί το παιδί. "Αρχίζει αρκετά χρόνια μπροστά από τη γέννηση" όπως λέει ο Γκαίτε. Έτσι εκείνος που σκέπτεται να παντρευτεί και να δημιουργήσει οικογένεια πρέπει να έχει λύσει αρκετά καυτά προβλήματα.

Το βασικότερο ίσως πρόβλημα είναι η ηλικία. Ένα έφηβος δεν έχει πάντα μεστωμένη σκέψη και έτσι εύκολα παρασύρεται σε παιδικές ενέργειες. Δυστυχώς συναντάμε συχνά περιπτώσεις τέτοιων νέων που οδηγούνται σε διαφωνίες ή σε διάλυση του γάμου με αποτέλεσμα τα παιδιά τους ν'αντιμετωπίζουν προβλήματα.

Ένας νεαρός πατέρας πιθανόν να μην έχει την πρέπουσα ταπεινοφροσύνη. Σχετικά με αυτό ο Α. Κοσμόπουλος γράφει: "Πριν υπάρξει κανείς σαν ώριμος πατέρας, πρέπει να αναδειχθεί ώριμος άντρας και σύζυγος. Μιά ώριμη πατρότητα προϋποθέτει ώριμη αντρικότητα"⁵. Επίσης μία μεγάλη διαφορά ηλικίας πατέρα και παιδιών μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο στην ψυχική επικοινωνία.

Και στις δύο περιπτώσεις ο πατέρας συνήθως αδυνατεί να παίξει σωστά το ρόλο του απέναντι στα παιδιά.

Εκτός της ηλικίας πρέπει να υπάρχουν και άλλες προϋποθέσεις όπως σωματική και ψυχική υγεία και σταθερή εργασία. Ο αυριανός πατέρας πρέπει να έχει επίγνωση των ευθυνών του και να κατέχει στοιχειώδεις ψυχολογικές γνώσεις γιατί έτσι θα μπορεί να αποφεύγει βασικά σφάλματα που θα έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στο παιδί. Χρειάζεται οπωσδήποτε κατάλληλη διαπαιδαγώγηση για να μπορεί να ανταποκρι-

5 Α. Κοσμόπουλος: Ο ρόλος του πατέρα στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του εφήβου, σελ.154.

θεί στο ρόλο του. Δεν αρκεί ποτέ το γεγονός να παντρευτεί μια γυναίκα και μαζί της να κάνει παιδιά. Δεν φτάνει μόνο να γίνει πατέρας.

"Είναι εύκολο; να γίνεις πατέρας αλλά δύσκολο να είσαι πατέρας" λέει ο Βίλχεμ Μπούς⁶.

Το να κάνεις παιδιά και να μη τα μεγαλώνεις σωστά ή το χειρότερο να τα αφήνεις στη μοίρα τους μοιάζει κάπως σαν ανθρωποκτονία εκ προμελέτης" και μάλιστα σαν "παιδοκτονία".

Είναι πολλές περιπτώσεις, μας βεβαιώνουν ψυχολόγοι και ψυχίατροι που ο άντρας ζητάει στο πρόσωπο της συζύγου μια στοργική μάνα. Αυτό βέβαια οφείλεται στη δική του αγωγή, στις παραλήψεις της και στο είδος των σχέσεων με την μάνα του. Ένας τέτοιος πατέρας δεν μπορεί παρά να διαδραματίσει αρνητικό ρόλο στη διαμόρφωσή της προσωπικότητας των παιδιών του.

Η συμπεριφορά του συζύγου επίσης προς την έγκυο σύζυγο θα πρέπει να είναι τρυφερή. Καυγάδες, ξυλοδαρμοί, ύβρεις είναι πράγματα που μόνο κακό μπορεί να φέρουν. Πέρα όμως από αυτά ένας σύζυγος που περιμένει από τη γυναίκα του παιδί, πρέπει να το θέλει αυτό, το παιδί. Να το αγαπά προτού γεννηθεί. Ερχόμενο στο κόσμο εκτός από τη μητέρα του πρέπει να βρεί και τον πατέρα του να το περιμένει γεμάτος αγάπη. Η σωστή υποδοχή του παιδιού είναι απαραίτητη. Όταν ο πατέρας δεν θέλει το νεογέννητο και το απορρίπτει συναισθηματικά είναι σίγουρο πως θα επιφέρει δυσάρεστα αποτελέσματα στο παιδί. Η συναισθηματική απόρριψη έχει καταστρεπτική επίδραση και το τραυματίζει σοβαρά, έστω και να ποτέ δεν εκφραστεί λεκτικά ο πατέρας. Εδώ βέβαια δεν κρίνει κανείς τα συναισθήματα του πατέρα ή τον ίδιο. Απλώς εκφράζεται μια διαπίστωση.

~~Κατά τη βρεφική ηλικία η μητέρα είναι για το βρέφος το σύμπαν ολόκληρο. Οι δύο αυτές ζωντανές υπάρξεις, η μητέρα και το παιδί, κάνουν ένα ενιαίο σύνολο, μια δυάδα. Στην αρχική περίοδο της ζωής όπου το παιδί φροντίζεται περισσότερο από τη μητέρα η σχέση του πατέρα προς αυτή επι-~~

6. Ρ. Ντραϊκώρς: Η πρόκληση να είμαστε γονείς, σελ.15.

δρά και στο παιδί. Η ψυχική κατάσταση της μητέρας καθρεφτίζει τη συμπεριφορά του πατέρα προς αυτή. Είναι ολοφάνερο το πως το κατά πόσο ο πατέρας πετυχαίνει να γνωρίσει ή όχι το βρέφος κάτω από φυσιολογικές συνθήκες, εξαρτάται και από τι κάνει γι' αυτό η μητέρα αλλά και ο ίδιος.

Πολύ συχνά είναι δύσκολο για τη μητέρα να ξέρει πότε θα χρειαζόταν τον άντρα της και πότε θα προτιμούσε να μη βρίσκεται στη μέση.

Αλλά και ο πατέρας μερικές φορές, ενώ έχει τη δυνατότητα, δεν συμμετέχει στις φροντίδες του βρέφους επηρεασμένος από τις κοινωνικές αντιλήψεις που τον έχουν φτιάξει "ξένο" για τα παιδιά του σ' αυτή την ηλικία.

Παλαιότερα θα γίνονταν αντικείμενο ειρωνίας ένας άντρας ακόμη κι αν έπαιρνε αγκαλιά το μωρό παιδί του και το πήγαινε περίπατο. Αλλά και γιατί να το έκανε αφού του είχαν μάθει πως ο πατέρας φτάνει να παίζει καλά το ρόλο του αφέντη, της κεφαλής της οικογένειας και όλα θα πήγαιναν καλά.

Είναι σημαντική όμως βοήθεια στις σχέσεις των γονέων όταν και οι δύο μοιράζονται καθημερινά τις μικρολεπτομέρειες της βρεφικής φροντίδας, μικρολεπτομέρειες που μερικές φορές φαίνονται ανόητες αλλά που έχουν τεράστια σημασία σ' αυτή τη φάση τόσο για τους γονείς όσο και για το βρέφος.

Σήμερα μιά νέα γενιά πατέρων εμφανίζεται. Αυξάνει συνεχώς ο αριθμός των αντρών που συμμετέχουν από νωρίς στο μεγάλωμα των παιδιών τους, γεγονός που μας βεβαιώνει για την ανατροπή των κοινωνικών αντιλήψεων και της συνειδητοποιήσεως εκ μέρους των γονέων πως το βρέφος έχει ανάγκη από τις φροντίδες και των δύο χωρίς να χρειάζεται το ένα γονέα υπέρμετρα και τον άλλο λιγότερο.

Άλλωστε η πατρική συμπεριφορά, ο τρόπος που σκέπτεται ο πατέρας, εξαρτώνται κατά πολύ από το κατά πόσο παίρνει μέρος στην περιποίηση του παιδιού και πόσο χρόνο αφιερώνει στο βρέφος. Κι ένα ακόμη πράγμα συνηγορεί για μιά επικοινωνία πατέρα-παιδιού από νωρίς. Ένας άντρας που συνηθίζει από την αρχή το παιδί του δεν μπορεί αργότερα να το ζηλεύει. Η στάση απόστασης προς το παιδί, μπορεί να δη-

μιουργήσει ανταγωνισμό αργότερα και μιά επιβαρυντική κατάσταση για την οικογένεια στην οποία ο άντρας δεν θέλει να μοιραστεί την αγάπη της γυναίκας του με τον καινούριο μικρό άνθρωπο:

5. Ο ΠΑΤΕΡΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

"Είναι εύκολο να γίνεις πατέρας αλλά
δύσκολο να είσαι πατέρας"

Βίλχεμ Μπους

Στη βρεφική ηλικία βλέπουμε ότι η μητρική μορφή είναι κυρίαρχη χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο πατέρας δεν παίζει κανένα ρόλο. "Περισσότερο σπουδαίος γίνεται ο ρόλος του μετά το 3^ο έτος της ηλικίας του παιδιού. Τότε έχει μεγαλύτερη ανάγκη το παιδί για δημιουργία σχέσεων μαζί του"⁷.

Η δυάδα μητέρα-παιδί γίνεται τώρα τριάδα: μητέρα-παιδί-πατέρας. Η σχέση είναι τριγωνική. Η συνειδητοποίηση του πατρικού ρόλου από το παιδί αγόρι ή κορίτσι το στρέφει τώρα στον πατέρα, όλο και αποκόπτεται από την πλήρη εξάρτηση με τη μητέρα του. Γι' αυτό ο πατέρας καλείται να παίξει ένα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της παιδικής προσωπικότητας.

Πρέπει να ενθαρρύνει το παιδί στην προσπάθεια του να γνωρίσει τον έξω κόσμο. Πρέπει να το προφυλάξει από καθετί βλαβερό, να είναι ο προστάτης, ο ελεγκτής, ο καθοδηγητής του παιδιού του, στο άνοιγμα προς τα έξω, στην πορεία του για την πλήρη κοινωνικοποίησή του. Πολλές σύγχρονες θεωρίες τείνουν να αμφισβητήσουν κάθε πατρική "εξουσία" χωρίς όμως να λογαριάζουν πως η "εξουσία" του πατέρα, σε ορισμένες κρίσιμες-καμπές-της-ζωής-του-παιδιού (π.χ.-παιδική ηλικία) είναι απαραίτητη για την ασφάλεια και την ανάπτυξή του. Λέγοντας πατρική "εξουσία" εννοούμε την ευθύνη και την αρμοδιότητα που έχει ο πατέρας απέναντι στα παιδιά για τη σωστή καθοδήγησή τους προκειμένου να αναπτυχθούν σωστά και ισορροπημένα.

Η έλλειψη της πατρικής παρουσίας προκαλεί συχνά διαταραχές της προσωπικότητας στα παιδιά.

7. Ιωάννη Χασάπη: Ψυχολογία της προσωπικότητας σελ.160.

Οι ειδικοί κάνουν λόγο για το "σύνδρομο αποστερήσεως της πατρικής εξουσίας" ή για τις "κοινωνικοπάθειες" που έχουν δυσάρεστες συνέπειες στη μεταγενέστερη κοινωνική συμπεριφορά του παιδιού.

Ο Ginnot λέει: "Από τη νηπιακή ηλικία το παιδί χρειάζεται να νοιώθει ότι έχει έναν πατέρα που μπορεί να το προστατέψει από κίνδυνο". Τρεις περιοχές κινδύνων απαιτούν ιδιαίτερα την κατευθυντήρια παρουσία του πατέρα κατά τον Ginnot. "Χρειάζεται προστασία εναντίον απειλών από τον εξωτερικό κόσμο, εναντίον φόβων από τον εσωτερικό κόσμο και εναντίον υπερβολικής προστασίας από τη μητέρα"⁸.

Υπερβολική προστασία σημαίνει μία αδιάκοπη απασχόληση με τις μικρολεπτομέρειες της ζωής του παιδιού. Το παιδί όμως έτσι μεγαλώνει αλλά δεν ωριμάζει. Επειδή έχει ζήσει με ένα δανεικό εγώ δεν μπορεί να αναπτύξει το δικό του. Δεν ξέρει τα δικά του αισθήματα, τις δικές του επιθυμίες και του λείπουν στοιχειώδεις κοινωνικές ικανότητες.

Επειδή συχνά πολλές μητέρες σχηματίζουν γνώμη για λογαριασμό του παιδιού, αυτό έχει μεγάλη δυσκολία για να σκεφθεί, λίγη αντίληψη του εσωτερικού εαυτού του και γενικότερα του κόσμου γύρω του. Συγχρόνως δαπανά πολλή ενεργητικότητα σε μία διαρκή σύγκρουση μεταξύ της εξαρτήσεως από τη μητέρα και της αόριστης διαφαινόμενης επιθυμίας του για αυτονομία.

Όπως ακριβώς είναι απαραίτητο ο πατέρας να συμπαρίσταται στη μητέρα στην αντιμετώπιση ενός επιθετικού παιδιού έτσι πρέπει να προστατεύει και το παιδί εναντίον μίας υπερβολικά προστατευτικής μητέρας. Είναι έργο του να δώσει στο παιδί αγάπη που βρίσκεται έξω από προστατευτικά όρια και είναι απελευθερωτική.

Ιδιαίτερη σημασία για τα παιδιά έχει η συμφωνία ή η ασυμφωνία ανάμεσα στον πατέρα και τη μητέρα και ο χαρακτήρας των σχέσεών τους, που όχι μόνο καθορίζουν την ατμόσφαιρα ολόκληρης της οικογένειας αλλά και δίνουν στα παιδιά την πρώτη και πιο ζωντανή εντύπωση των σχέσεων των δύο φύλων.

8. Ginnot: Μεταξύ γονέων και παιδιών, σελ. 167.

Δεν πρέπει ποτέ οι γονείς να ξεχνούν πως η οικογενειακή δομή, η γαλήνη, η ευτυχία, εξαρτώνται ουσιαστικά από τη βαθύτερη στάση αναμεταξύ τους και πως μόνο σε μιά ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης και ασφάλειας, στοργής και αμοιβαίας κατανόησης είναι δυνατή μιά ισορροπημένη αγωγή.

Άλλωστε όσο εκλεκτή κι αν είναι η πατρική παρουσία (ή η μητρική) μετριάζεται κατά πολύ η ευεργετική της επίδραση στο παιδί όταν η οικογενειακή εστία στερείται ηρεμίας και σταθερότητας.

Είναι πολύ γνωστό ότι και ο πατέρας είναι για το παιδί, το πρότυπο, ο κανόνας, το παράδειγμα.

Μιμητικό ον το παιδί αντιγράφει τις κινήσεις του, ότι βλέπει, ότι ακούει περισσότερο απ'ότι υπακούει στις συμβουλές του. Γι'αυτό η συμπεριφορά του πατέρα που επηρεάζει όχι μόνο την παρούσα σχέση μεταξύ τους αλλά και ολόκληρη τη μελλοντική ζωή του παιδιού, πρέπει να είναι θερμή, ανυπόκριτη, ειλικρινής.

Δεν είναι αρκετή μιά απλή παρουσία του, απαιτείται μιά παρουσία δυναμική, ζωντανή. Απαιτείται ενεργητική αγάπη προς το παιδί, ενδιαφέρον, συμπάθεια, συμπάρσταση.

Κατά τον Ginnott η πατρική παρουσία κρίνεται πιά απαραίτητη για τα αγόρια γιατί η ανδρικότητα δεν αποκτιέται με μιά τυπική σειρά μαθημάτων. Βιώνεται και μαθαίνεται κατά τη διάρκεια της καθημερινής ζωής από ένα πατέρα που χρησιμεύει σαν υπόδειγμα.

Στην περίοδο 3 έως 6 χρονών το παιδί ανακαλύπτει κατά τον Φρόυντ την γενετήσια σφαίρα ηδονής. Η διαπίστωση των διαφορετικών φύλων τοποθετεί μέσα του τα πρόσωπα του περιβάλλοντός του ανάλογα με το φύλο τους αλλά και ανάλογα με τη "στάση" που το περιβάλλον εμπνέει προς αυτά ή το φύλο του.

Το αγόρι των 3-5 χρονών, βλέπει τον πατέρα του να του κλέβει τη μητέρα, ενώ για το κορίτσι, ο πατέρας γίνεται αντικείμενο θαυμασμού. Αν και ο πατέρας φερθεί σωστά αποδεχόμενος το φύλο του (καθώς και το φύλο και το ρόλο της συντρόφου του), αλλά και τη συζυγική και γονεϊκή του ιδιότητα, θα μπορέσει να βοηθήσει τα παιδιά. Έτσι πέρα από την ανάγκη ικανοποίησης των αναπτυξιακών τάσεων, το αγόρι

θα κατορθώσει σύντομα να ταυτιστεί με τον πατέρα, το δεκο-
ρίτσι με τη μητέρα; θα εσωτερικοποιήσει δε τον γονεά που
είναι αντικείμενο ανταγωνισμού και δεν θα υπάρχει λόγος
να αγαπά διεκδικητικά τον άλλο. Παράλληλα το παιδί λευτε-
ρωμένο τώρα απ'όλο το συναισθηματικό διχασμό, θα μπορέσει
να στραφεί σε κάτι εξωατομικό που το ελκύει όπως το σχολείο,
οι σύντροφοι και που η δυνατότητα αυτή αποτελεί σημαντικό
σταθμό για την κοινωνικοποίησή του.

Η εκπαιδευτική σημασία του πατέρα είναι τουλάχιστον
τόσο μεγάλη όσο αυτή της μητέρας, γιατί αποτελεί ένα κέν-
τρο επιρροής του πρώιμου παιδικού κόσμου το οποίο διαμορ-
φώνει την παιδική ψυχή με τη δύναμη άβηστων εντύπώσεων.

Με το μέγλωμα του παιδιού ο πατέρας αναλαμβάνει όλο
και πιά πολύ την εκπαιδευτική του λειτουργία. Αυτός εντυπω-
σιζει το παιδί αρχικά ίσως περισσότερο από τη μητέρα, από
την οποία απομακρύνεται μέχρι να ξαναπροσδιορίσει τη σχέ-
ση του μαζί της και η παρουσία του είναι απαραίτητη τόσο
στα αγόρια όσο και στα κορίτσια μέχρι της ενηλικιώσεως.

Η συμπεριφορά του πατέρα και οι σχέσεις του με το παι-
δί πρέπει να είναι ανάλογη με την ηλικία του παιδιού.
Αν γίνει σεβαστός τότε μπορούν ν'αναπτυχθούν αληθινές σχέ-
σεις που θα βοηθήσουν το παιδί στην αύξηση της δικής του
ωριμότητας, στο να ακολουθήσει το δικό του δρόμο. Σε κάθε
περίσταση της ζωής του παιδιού πρέπει να είναι παρόν για
να μπορεί το παιδί να αντλεί δύναμη και υποστήριξη αλλά
και να νοιώθει ασφάλεια.

Ο πατέρας δεν πρέπει να είναι ούτε αυστηρός ούτε επι-
εικής. Απερίφραστα μπορούμε να πούμε ότι η ισορροπία βρί-
σκεται στη μέση. Ούτε αυστηρότητα και τυραννία, ούτε υπερ-
βολική επιείκεια ή απόλυτη ελευθερία. Και τα δύο βλάπτουν.
Η πολλή αυστηρότητα και το χειρότερο η τυραννία τραυματί-
ζουν το παιδί ανεπανόρθωτα και του αλλοιώνουν την προσωπι-
κότητα κομματιάζουν το εγώ του, το κάνουν άβουλο ή επανα-
στατικό.

Είναι αποδεδειγμένο από ψυχολόγους και ψυχιάτρους πως
η υπερβολική αυστηρότητα, η καταπίεση και ο εξαναγκασμός

φέρνουν αγχώδη συγκράτηση και δουλικότητα ή δυσφορία και επανάσταση. Η προσωπικότητα του παιδιού πρέπει να αντλεί δύναμη και ορμή από την αγάπη για την αρμονική ανάπτυξη. Συχνά ακούμε κάποιον πατέρα να λέει: "Και εμένα με έδερνε ο πατέρας μου και δεν έπαθα τίποτε, γιατί να μη δείρω και εγώ το παιδί"; Την απάντηση στον πατέρα αυτό δίνει εύγλωτα ο Ντράϊκωρς. "Ο πατέρας που πιστεύει στο ξύλο δεν έχει ιδέα σε ποιά έκταση το ξύλο που έφαγε όταν ήταν παιδί, έχει κλονίσει την ευτυχία της έγγαμης ζωής του, τις σχέσεις του με τους φίλους του και τέλος τη στάση του απέναντι στο παιδί"⁹.

Η εμπειρία της τυραννίας της τιμωρίας του ξύλου¹⁰ έστω και αν νομίζουμε ότι σβήνει και χάνεται κάποτε, παραμένει τυπωμένη και γραμμένη στο χαρτί της ψυχής. Εξάλλου όταν το παιδί μάθει να φοβάται τον πατέρα του θα φοβάται και τα υποκατάστατά του, τον δάσκαλο, τον καθηγητή, το κράτος και δεν του μένει τίποτε άλλο παρά να υιοθετήσει αντικοινωνική συμπεριφορά ή να διαιωνίσει κακές σχέσεις με όλους τους συνανθρώπους του.

Ο Έριχ Φρόμ γράφει: "Ο πατέρας πρέπει να είναι υπομονετικός και επιεικής παρά απειλητικός και αυταρχικός. Η τιμωρία του παιδιού από μέρος του πατέρα είναι απαραίτητη για λόγους παιδαγωγικούς και όχι εκδικητικούς"¹⁰.

Αλλά και η υπερβολική επιείκεια οδηγεί το παιδί ώστε να γίνει εγωϊστικό, νωθρό, άβουλο, δυσυχισμένο και μοιραία του προκαλεί δυσκολία κοινωνικής προσαρμογής.

Η έκδηλη τρυφερότητα από μέρος των γονιών προς τα παιδιά όταν οι ίδιοι σαν άτομα είναι ανικανοποίητοι ψυχοσεξουαλικά επηρεάζει τα παιδιά συναισθηματικά και στη διαμόρφωση του μετέπειτα ρόλου τους στον έρωτα και στο γάμο. "Δίχως μέτρο τρυφερότητα από μέρος των γονέων μπορεί να προκαλέσει και πρόωρη σεξουαλική ανάπτυξη του παιδιού"¹¹.

9. Ρ. Ντράϊκωρς: Η πρόκληση να είμαστε γονείς, σελ.28

10. Ρ. Ντράϊκωρς: Η πρόκληση να είμαστε γονείς, σελ.60

11. Ρ. Ντράϊκωρς: Η πρόκληση να είμαστε γονείς, σελ.116

Ένα παιδί που έχει ανατραφεί σωστά, σπάνια θα επιδοθεί σε αδιάκοπη πρόωρη σεξουαλική δραστηριότητα. Τα αγόρια που ασχολούνται ιδιαίτερα με τα γεννητικά τους όργανα πολύ πιο πριν από την εφηβεία κατά τον Ντράϊκωρ έχουν εκτεθεί σε δύο ειδών εμπειρίες.

Πρώτο σε πρόωρο σεξουαλικό ερεθισμό εξαιτίας των ακραίων εκδηλώσεων τρυφερότητας από μέρους των γονιών και δεύτερο σε επίμονες επεμβάσεις των γονιών για την ενέργειά τους. Ο Ράττνερ γράφει: "Η υπερβολική αυστηρότητα του πατέρα απέναντι στα κορίτσια ή η υπερβολική επιείκεια μπορεί να καταλήξει σε αγαμία, ψυχρότητα, λεσβιασμό"¹².

Δυσάρεστα αποτελέσματα και άσχημες επιδράσεις έχει επίσης η μεροληπτική στάση του πατέρα απέναντι σε ένα από τα παιδιά του. Πολλές αγχώδεις καταστάσεις των παιδιών, προέρχονται από μία τέτοια συμπεριφορά. Τα ίδια αποτελέσματα (μίσος, μειονεξία, αγχώδεις καταστάσεις, φόβους, ανασφάλειες) έχουμε και όταν η αγωγή του πατέρα είναι αντίθετη με την αγωγή της μητέρας. Μόνο όταν οι δύο γονείς έχουν συγκλίνουσες αντιλήψεις για την ανατροφή του παιδιού, δημιουργούνται ιδανικές συνθήκες για την απρόσκοπη και ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Το παιδί αισθάνεται καθημερινά την ανάγκη του ενδιαφέροντος του πατέρα του. Γυρίζοντας από την εργασία του ο πατέρας πρέπει να ενδιαφερθεί για το παιδί του. Η ώρα της επιστροφής στο σπίτι είναι ιερή για το παιδί και δεν θα ήταν σωστό να την καταστρέψει ο πατέρας με τη συμπεριφορά του.

Το παιδί, γράφει ο παιδοψυχίατρος Ιωάννης Χασάπης, "περιμένει τον πατέρα του με λαχτάρα, τον περιμένει να δει τι θα του φέρει, να του δείξει τα επιτεύγματα της ημέρας και να ακούσει τους επαίνους του, τον περιμένει να του πει τα παράπονά του, να επικοινωνήσει και να παίξει μαζί του"¹³.

Ύστερα από μία τέτοια συμπεριφορά του πατέρα το παιδί ξε-

12. Γ. Ράττνερ: Ανατρέφω σωστά το παιδί μου, σελ.10

13. Ιωάννη Χασάπη: Ψυχολογία της προσωπικότητας, σελ.274.

χνάει όλες τις σκοτούρες και τα μικροπροβλήματά του. Αντίθετα αν δεν αισθανθεί αυτή την παρουσία του πατέρα καταλαμβάνεται συχνά από παύγνωση, φόβους και ανασφάλεια.

Το παιδί αισθάνεται επίσης χαρά όταν τυχαίνει να βρεθεί για λίγο κοντά του στην εργασία του ή στις κοινωνικές ή πολιτικές του δραστηριότητες. Αυτό δίνει ελπίδα στο παιδί και το βοηθάει στην ομαλή απρόσκοπη κοινωνικοποίησή του.

Αναφέρθηκε, ήδη, η σημασία της ενθάρρυνσης του παιδιού. Πολλοί πατέρες όμως αντί να ενθαρρύνουν το παιδί το απογοητεύουν ή το προμάζουν. Τους φαίνεται δύσκολο να πετύχουν τα παιδιά τους, το νομίζουν παράξενο να μπορούν να επιζήσουν ενώ οι ίδιοι τα κατάφεραν μιά χαρά σε καιρούς δυσκολότερους.

Άλλοι δε, μιλούν στα παιδιά τους για κινδύνους και τα προμοκρατούν. Σε αυτούς ο Ντράϊκωρ θα έλεγε: "όποιος σπέρνει φόβους θερίζει ανησυχίες"¹⁴. Δεν νομίζουμε ότι στα παιδιά πρέπει να τα παρουσιάζουμε όλα ρόδινα. Μιά σταδιακή αντικειμενική ενημέρωση για το μέλλον και για τις πτυχές του ανθρώπινου βίου είναι η πιο καλή λύση.

Πολύς λόγος έχει γίνει κατά καιρούς για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγιση των παιδιών. Αναμφίβολα η σεξουαλική διαπαιδαγώγιση εντάσσεται στο πλαίσιο της όλης αγωγής του παιδιού. Σήμερα είναι κοινό αποδεκτό πως το παιδί πρέπει να ενημερώνεται και να κατατοπίζεται σταδιακά για τα θέματα του σεξ. Είναι βέβαιο πως και ο πατέρας θα βρεθεί αργά ή γρήγορα μπροστά στις ερωτήσεις του παιδιού του π.χ. πως γεννήθηκα. Σε αυτές τις ερωτήσεις είναι προτιμότερο να απαντήσει ειλικρινά, απλά, σοβαρά χωρίς υπονοούμενα. Θα ήταν σφάλμα να αγνοήσει τα ερωτήματα του παιδιού, να δηλώσει άγνοια, να αναβάλει την απάντηση για αργότερα ή το χειρότερο να επιπλήξει το παιδί.

Επίσης πολύ λεπτό και ευαίσθητο θέμα είναι και η ερωτική αυτοϊκανοποίηση του παιδιού. Ο πατέρας ούτε θα απαγορεύσει κάτι τέτοιο, ούτε θα ενθαρρύνει. Προτιμότερο είναι να δώσει ευκαιρίες για παιχνίδια και ενδιαφέρουσες απασχο-

14. Ρ. Ντράϊκωρ; Η πρόκληση να είμαστε γονείς, σελ.123

λήσεις στο παιδί του.

Φυσικά, χρειάζεται ο ίδιος να έχει πληροφορηθεί σωστά και να μην αφήσει το παιδί του να πληροφορηθεί αργότερα τυχαία και κακόγουστα από καταπιεσμένους ή κακοπληροφορημένους συνήθως συντρόφους.

Βνέπουμε λοιπόν πόσο σημαντική είναι η παρουσία και ο ρόλος του πατέρα στην παιδική ηλικία. Δυστυχώς όμως συχνά ο πατέρας είναι ο μεγάλος "απών".

Το 1965 έγινε στις Βρυξέλλες ένα διεθνές συνέδριο που ήταν αφιερωμένο στο ρόλο του σύγχρονου πατέρα. Τα συμπεράσματα του συνεδρίου ήταν ότι ο πατέρας είναι ο μεγάλος απών. Στο ίδιο αυτό συνέδριο πήρε μέρος και ένας Αμερικανός επιστήμονας που με πολύ ειλικρίνεια ομολόγησε ότι όταν ετοίμαζε την εισήγησή του στο γραφείο, μπήκε μέσα ο γιός του και τον ρώτησε τι γράφει.

— "Γράφω κάτι για το ρόλο του πατέρα" είπε ο πατέρας.

Ο γιός του είπε τότε:

— "Άφησε μερικές σελίδες λευκές και προχώρα, σε άλλο θέμα".

Και σήμερα όμως πολλοί πατέρες αφήνουν τα βάρη στην μητέρα περιορίζουν τα καθήκοντά τους απέναντι στα παιδιά στην παροχή υλικών μέσων διαβίωσης και ψυχαγωγίας και γυρνώντας στο σπίτι, απορροφούνται στην έφημερίδα τους ή πιάνουν τα τιμολόγια της επιχειρήσεως ή πάνε για ύπνο και γενικά "αυτοαπασχολούνται".

Αγνοούν ότι κανένα παιχνίδι, καμμιά υλική παροχή δεν ισορροπεί με το βάρος της πατρικής αγάπης.

6. Ο ΠΑΤΕΡΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΦΗΒΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Κατά τη διάρκεια της εφηβείας του παιδιού εξακολουθεί να είναι μεγάλη η σημασία της παρουσίας του πατέρα. Και ο έφηβος έχει την ανάγκη του πατέρα, ενός πατέρα συμπαραστάτη, οδηγού και φίλου στην κρίσιμη αυτή περίοδο.

Κατά την εφηβεία ο άνθρωπος αντιμετωπίζει πολλές ψυχοσωματικές μεταβολές και θέλει βοήθεια. Ο έφηβος έχει κλονισμένο το αίσθημα της υπάρξεώς του, ασταθή, προσανατολισμό στη ζωή και στην κοινωνία και διακατέχεται από αβεβαιότητα.

Παρουσιάζει δυναμική αφύπνιση της σεξουαλικότητας, τάση ανεξαρτησίας, συναισθηματική ανάπτυξη, σωματική ανάπτυξη και γενικά βρίσκεται σε περίοδο μεγάλων μεταβολών.

Η σίγουρη πατρική καθοδήγηση μπορεί να εμποδίσει τις οποιεσδήποτε επιπλοκές στις φυσιολογικές κρίσεις της εφηβείας και να αντικαταστήσει στην εσωτερική αστάθεια του εφήβου, με το εξωτερικό στήριγμα της οικογενειακής ατμόσφαιρας.

Ο έφηβος δεν είναι ούτε ανήλικος, ούτε παιδί ή καλύτερα είναι ενήλικος και παιδί ταυτόχρονα. Αυτό οφείλει να το γνωρίζει καλά ο πατέρας.

Ο Α. Κοσμόπουλος υποστηρίζει ότι "είναι απαραίτητη η συμπαράσταση του πατέρα στην πορεία εξόδου που πραγματοποιεί το παιδί προς την αυτόνομη ωριμότητα μέσα στην οργανωμένη κοινωνία"¹⁵.

~~Το παιδί έχει ανάγκη να είναι κοντά του ο πατέρας για να του προσφέρει ψυχολογική ασφάλεια με την παρουσία του και τις συμβουλές του στα δύσκολα χρόνια της ψυχοσεξουαλικής του εξέλιξης και ταυτόχρονα στη φάση που διευρύνονται οι κοινωνικές επαφές.~~

Πολλοί πατέρες στη διάρκεια της εφηβείας του παιδιού τους αναλαμβάνουν την πρωτοβουλία για κάθε κίνηση κι ενέ-

15. Α. Κοσμόπουλος: Ο ρόλος του πατέρα στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του εφήβου, σελ.156.

ργειά του. Τέτοιοι πατέρες που ασκούν απόλυτο έλεγχο και υπερπροστασία γίνονται δεσμοφύλακες του παιδιού τους. Γίνονται αίτιοι να μην ωριμάσει ποτέ και να μην ανεξαρτοποιηθεί συναισθηματικά.

Ο πατέρας γι'άνα βοηθήσει ουσιαστικά το παιδί του επιτρέπει σταδιακή χειραφέτηση που αρχίζει από το νηπιαγωγείο και τελειώνει στη εφηβεία, ούτως ώστε με την ενηλικίωση η χειραφέτηση να είναι πλήρης.

"Πρέπει να μάθετε να λείπετε όταν ακόμη είστε κοντά του. Κάντε το παιδί σας να είναι ανεξάρτητο από μικρό"¹⁶ συμβουλεύει ο Ντράϊκωρς.

Ο πατρικός τύπος που διευκολύνει είναι εκείνος που συνδιάζει την ωριμότητα με τη φρεσκάδα της νιότης ζωντανή μέσα του και γι'αυτό παραμένει πλαστικός, καλύτερα ευκίνητος στο χώρο και στο χρόνο του παιδιού του.

Αντίθετα ο αυταρχικός, ο απροσάρμοστος, ο δρυσκολάπτης κ.α. (πατρικοί τύποι), δεν διευκολύνουν την ομαλή χειραφέτηση του εφήβου.

Η εφηβεία είναι μία συνεχής αναπτυξιακή ροή προς τα εμπρός και άνω. Ο πατέρας λοιπόν που είναι "στάσιμος" (ψυχολογικά και ιδεολογικά ριζωμένος στην εποχή του) αλλά αντίθετα "ευκίνητος" και διαθέτει το χάρισμα αυτό όχι σαν γνώση αλλά σαν ψυχολογική και πνευματική στάση, είναι ικανός να παρακολουθήσει το παιδί του στο γεμάτο περιπέτεια ταξίδι της ωριμότητας.

Στην εκλογή επαγγέλματος, σε συνεργασία με το σχολείο, ο πατέρας οφείλει να βοηθήσει το παιδί του και να το προσανατολίσει σωστά ανάλογα με τις δυνατότητές του, τις κλίσεις του και τα ενδιαφέροντά του.

Ποτέ ο πατέρας δεν λέει τον τελευταίο λόγο. Χρειάζεται ~~σύννεση και διαίσθηση και όχι πνεύμα κενής φιλοδοξίας και μεγαλομανίας.~~ Η εποχή που ο πατέρας κύτταζε να κάνει το παιδί του ό,τι δεν μπόρεσε αυτός να γίνει καλό είναι να ξεχασθεί. Τα παιδιά δεν είναι μέσο ικανοποίησης των

16. Ρ. Ντράϊκωρς: Η πρόκληση να είμαστε γονείς, σελ.194.

πατρικών φιλοδοξιών που δεν εκπληρώθηκαν.

Πολλές φορές οικογενετακός παράγοντας γίνεται αφορμή να αντιπαθήσει το παιδί το επάγγελμα του πατέρα γιατί βλέπει από κοντά τα προβλήματα που αυτό δημιουργεί στον ίδιο τον πατέρα του και στην οικογένειά του.

Γι' αυτό ο Sprakaer συνιστά να βλέπουν οι έφηβοι το επάγγελμα του γονεά ούτε από πολύ κοντά ούτε από πολύ μακριά.

Πέρα από τα προβλήματα των σπουδών και της επαγγελματικής αποκαταστήσεως που αντιμετωπίζουν οι έφηβοι υπάρχουν και άλλα προβλήματα, όπως μιάς φυσικής αγωγής, μιάς αγωγής υγείας του σώματος και του πνεύματος μέσα στη φύση καθώς και της ερωτικής αγωγής που τόσο απασχολεί τους εφήβους. Ο πατέρας πρέπει κι αυτός να ενημερώσει τα παιδιά του σχετικά με το αντίστοιχο και το δικό του φύλλο.

Απέναντι στο κορίτσι που διέρχεται την εφηβεία χρειάζεται να φέρεται με ιδιαίτερη προσοχή και λεπτότητα.

Η προσπάθειά του να είναι μαζί της χαμογελαστός και γλυκομίλητος, να κάνει οποιεσδήποτε παραχωρήσεις για να εξαγοράσει αναγνώριση και επιδοκιμασία, έχει δυσάρεστες επιπτώσεις γιατί έτσι σιγά-σιγά το κορίτσι βλέπει τον πατέρα σαν αγόραστή αγάπης και μαθαίνει σε παρανόηση του συναισθήματος της αγάπης.

Στην εφηβική ηλικία αυτή η ευγενική και φιλική στάση του πατέρα θα προκαλέσει επιπτώσεις στο κορίτσι όπως σύγχυση και πολύ συχνά πανικό, γιατί δεν θα είναι ξεκάθαρα αν ο πατέρας θέλει να είναι πραγματικά πατέρας της και όχι φίλος της. Αργότερα δε κανένας άντρας δεν θα μπορεί να συναγωνισθεί τον πατέρα της.

Ανεπιτυχές γονεϊκό πρότυπο πατέρα που βασικά οφείλεται σε ψυχολογικές ελλείψεις επιδρά δυσμενέστατα στην εξέλιξη του εφήβου. Και τούτο γιατί εφ' ενός μεν χρησιμεύει στον έφηβο σαν πρότυπο για ταύτιση, αφ' ετέρου γιατί και από τον πατέρα εξαρτάται η δημιουργία ενός ευνοϊκού κλίματος για την πλήρη ένθιση της κοινωνικής του προσωπικότητας. Έχει μεγάλη σημασία η ψυχική και σωματική υγεία του πατέρα για την παροχή στον έφηβο ενός υψηλού πατρικού τύπου.

Αν ο πατέρας δεν αντιληφθεί τις μεταβολές του σώματος, του συναισθήματος και της διανοήσεως του εφήβου δεν είναι δυνατόν να κατανοήσει τα παιδιά του και να διαδραματίσει επιτυχή ρόλο πλησίον τους.

Οι σχέσεις πατέρα και παιδιών κατά την περίοδο αυτή χαρακτηρίζονται από μία κατάσταση αμοιβαίας δυσπροσαρμογίας. Η ηλικία αλλά και οι εποχιακές αντιλήψεις, έχουν μεγαλώσει το "χάσμα των γενεών". Δεν θα καταστεί όμως δυνατή η γεφύρωσή του αν στον πατέρα υπάρχει στασιμότητα και όχι ευκινησία στο χώρο και τον χρόνο του παιδιού του.

Ο πατέρας θα πρέπει να αναπροσαρμόζεται ψυχοσυναισθηματικά αδιάκοπα γιὰ να βρίσκεται όσο το δυνατόν πιο κοντά στις ψυχολογικές ανάγκες του εφήβου.

Δηλαδή να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του και στις ανάγκες του όχι σε σχέση μ' αυτό που θα ήθελε να είναι το παιδί του, αλλά σε σχέση με αυτό που είναι πράγματι.

Ο ίδιος θα πρέπει να ενεργεί "ορθολογιστικά". Να είναι αυτός που διατηρεί με τον έφηβο μία σχέση σχεδόν αποκλειστικά προσανατολισμένη στην ανταλλαγή ιδεών.

Ο έφηβος προσπαθεί να μεγαλώσει. Ο ρόλος του πατέρα είναι να τον βοηθήσει να μεγαλώσει και όχι να τον καθυστερήσει. Αυτό σημαίνει πως πρέπει να αφήσει το παιδί ελεύθερο να κάνει τα πράγματα όπως θα θέλει αυτό και να το βοηθάει προσεκτικά μόνο σε κατάλληλες στιγμές.

Οφείλει δε να διευκολύνει τον χωρισμό που η φύση ετοίμασε για την ώρα τούτη και να δημιουργήσει συγχρόνως νέες σχέσεις. Γι' αυτό από νωρίς και βαθμιαία πρέπει να δώσει στον έφηβο χώρους και δυνατότητες προσωπικής ζωής.

Είναι εντελώς άχρηστο να προσπαθεί ο πατέρας να ασκήσει την αυστηρή του εξουσία πάνω στον έφηβο. Ο έφηβος θ' αρνηθεί να τη δεχθεί γιατί οι φυσικές του παρμορμήσεις επαναστατούν.

Η άσκηση στην πειθαρχία θα 'πρεπε να έχει γίνει πολύ πριν φτάσει το παιδί στην εφηβεία και να έχει εδραιωθεί.

Είναι δύσκολο να προσπαθεί στην εφηβεία ο πατέρας να εισάγει την πρακτική της στο παιδί του.

Η επιρροή που μπορεί να ασκήσει πάνω στον έφηβο εξαρτάται απόλυτα από την προηγούμενη σχέση τους. Τα παιδιά που ο πατέρας τους στάθηκε σύντροφος και βοηθός τους, θα ζητήσουν τις συμβουλές του σε πολλά πράγματα αλλά αυτό που θέλουν είναι μόνο η συμβουλή και όχι οι αποφάσεις του και η αυταρχική επιβολή του νόμου.

Ο πατέρας που εναθρύνει την ανάπτυξη της ανεξαρτησίας διατηρεί την αγάπη και την αφοσίωση των παιδιών και επομένως μπορεί να έχει πάνω τους μια επιρροή, που ούτε η υπερπροστατευτικότητα ούτε η δυναμική επιβολή μπορεί να επιτύχουν.

Οι σχέσεις πατέρα-εφήβου πρέπει να στέκονται σε ένα ορισμένο επίπεδο. "Υπάρχει ανάγκη επαγρύπνησης του πατέρα για να διατηρηθεί στη θέση του ενήλικου και να αντισταθεί στον πειρασμό να μεταβάλλει τον έφηβο γιό του σ' ένα είδος αδελφού"¹⁷ γράφει ο Μυλντόρφ.

Όσον αφορά την τιμωρία του εφήβου θα λέγαμε αβίαστα ότι θα ήταν μεγάλο σφάλμα να σηκώσει ο πατέρας το χέρι και να χαστουκίσει τον αυριανό άντρα ή την αυριανή γυναίκα.

Πολλοί πατέρες βλέπουν τα παιδιά τους σε αυτή την ηλικία αινιγματικά και γι' αυτό κρίνουν σοφό να μην επεμβαίνουν καθόλου μέχρι να περάσει η περίοδος αυτή. Φέρνονται όμως έτσι είτε γιατί δεν διαθέτουν στη συμπεριφορά τους ψυχολογική πλαστικότητα και ευκινησία και συγχρόνως γιατί θεωρούν πιο βολικό να φέρνονται πάντα με τον ίδιο τρόπο, είτε γιατί τα φερσίματα των εφήβων τους, άλλοτε είναι φερσίματα παιδιών και άλλοτε μεγάλων.

Προκειμένου όμως να ανταπεξέλθει στο δύσκολο ρόλο του με επιτυχία πρέπει να φροντίζει για το δικό του εξοπλισμό. Χρειάζεται να ενημερωθεί έτσι ώστε να έχει την ικανότητα να παίρνει θετική στάση απέναντι στις αλλαγές της ζωής και του παιδιού, να βρίσκει μέσα του εκείνο που αξίζει να διασώσει και να το προσφέρει διαλεκτικά σαν αξιόλογο υποστήριγμα στον έφηβο.

17. Μ. Μυλντόρφ: Ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια, σελ.110.

Η απροθυμία του να ενημερωθεί επιστημονικά γιατί πιστεύει ότι οι εμπειρίες του σαν έφηβος του δίνουν το δικαίωμα να αναθρέψει και τα παιδιά, του με τον ίδιο τρόπο μπορεί να έχουν δυσάρεστα αποτελέσματα.

Η ενημέρωση του πατέρα είναι απαραίτητη για τον επιτυχή πατρικό ρόλο και μάλιστα όπως αναφέρει ο Κοσμόπουλος πάνω στα εξής σπουδαία χαρακτηριστικά της εφηβείας:

Γύρω από τη φυσιολογική ανάπτυξη, την τάση προς ανεξαρτησία, την συναισθηματική ανάπτυξη και την αναζήτηση του εγώ.

Σημαντικός λοιπόν ο ρόλος του πατέρα και απαραίτητη η παρουσία του και στην κρίσιμη περίοδο της εφηβείας. Η ομαλή ψυχολογική εξέλιξη και η σωστή κοινωνική προσαρμογή του εφήβου αποτελούν για τον πατέρα μία ακόμη σημαντική πτυχή του ρόλου του.

Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΛΟΓΩ

ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ - ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

1. ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ ΣΑΝ ΑΙΤΙΑ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως όλα τα παιδιά θέλουν να βλέπουν τους γονείς τους αγαπημένους και μονιασμένους. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που κάτι τέτοιο δεν μπορεί να υλοποιηθεί. Μιά παρόμοια περίπτωση είναι το διαζύγιο.

Στην εποχή μας παρ'ότι ο θεσμός του γάμου κρύβει μέσα του μία μεγάλη έννοια ευθύνης, μπορεί κανείς να παντρεύεται και να χωρίζει χωρίς αρκετή συναίσθηση ευθύνης. Έτσι σήμερα το διαζύγιο υπάρχει σε όλες σχεδόν τις χώρες Δυτικές και Ανατολικές.

Αν θελήσουμε να ρίξουμε μία ματιά στην οικογένεια, στη συζυγική ζωή όπως παρουσιάζεται σήμερα, θα δούμε πως πραγματικά κλονίζεται περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Και δεν είναι κάτι που μας παραξενεύει. Γιατί όσο η ζωή του ανθρώπου γίνεται πιά δύσκολη τόσο προχωρούμε στην τεχνική-εξέλιξη, τόσο οι ανθρώπινες σχέσεις, όσο και η ψυχολογία του ανθρώπου γίνεται πιά δύσκολη και πιά σύνθετη. Αυτό φαίνεται στην περίπτωση του διαζυγίου.

Όταν ο γάμος είναι αποτυχημένος δεν υπάρχει άλλος δρόμος από τη διάλυσή του. Γάμοι, που μέσα τους βασιλεύει η ασυμφωνία των συζύγων, οι διαπληκτισμοί και το μίσος δεν μπορούν ποτέ να αποτελέσουν πηγή ευτυχίας και δημιουργίας για τον άνθρωπο. Αντίθετα αποτελούν μία μολυσμένη εστία, που δηλητηριάζει καθημερινά τους συζύγους αλλά και τα παιδιά τους.

Όσο δεν υπάρχουν παιδιά στους ανθρώπους που χωρίζουν, η κατάσταση παρουσιάζεται κάπως πιο εύκολη. Οι άνθρωποι που ενώθηκαν σε μια στιγμή της ζωής τους θα χωρίσουν χωρίς επιπτώσεις σε άλλα άτομα.

Όταν όμως υπάρχουν παιδιά το θέμα είναι πιο δύσκολο και τούτο τόσο γιατί υπάρχουν μάρτυρες στην υπόθεση διαπληκτισμών όσο και γιατί ταλαιπωρούνται και τα παιδιά κατά τον ίδιο τρόπο όπως οι γονείς.

Βέβαια οι άνθρωποι που αποφάσισαν να χωρίσουν δεν σταματούν μπροστά στο γεγονός πως υπάρχουν παιδιά.

Αν η διάλυση μιάς σχέσης που επισφραγίζεται με το διαζύγιο δημιουργεί και αφήνει τραύματα στους συζύγους που δεν έχουν παιδιά, πολύ περισσότερα δημιουργούνται τραύματα μόνιμα ή ανανεούμενα όταν υπάρχουν παιδιά, οι μάρτυρες αυτοί που συνεχίζουν να ζουν κοντά στον ένα γονεά, σύμβολα μιάς άσχημης κατάστασης που πέρασε το ζευγάρι.

Σύμφωνα με το παλιό Αστικό Κώδικα, σε περίπτωση διαζυγίου με κοινή υπαιτιότητα το κορίτσι έμενε στη μητέρα του, καθώς και το αγόρι μέχρι τα δέκα (10) χρόνια, του. Μετά το έδινε στον παρέρα του, πράγμα βέβαια πολύ σπάνιο για τα ελληνικά δεδομένα.

Βλέπουμε ότι δεν λαμβανόταν υπόψη τα πραγματικά συμφέροντα του παιδιού και η ευτυχία του, εφ'όσον μάλιστα έφταιγαν και οι δύο γονείς. Παράλληλα η νομοθεσία διαχώριζε τα δύο φύλα και περιόριζε στο ελάχιστο την πατρική λειτουργία, γεγονός που εγκυμονούσε πολλούς κινδύνους για τα παιδιά.

Γιατί δεν σημαίνει ότι ένας πατέρας δεν μπορεί να διαπαιδαγωγήσει σωστά τα παιδιά του, όταν έχει όλα τα εχέγγυα για τη σωστή τους ανατροφή, ιδιαίτερα μάλιστα σε περίπτωση που η μητέρα τους μπορεί να τα παραμελεί.

Η κοινή γνώμη επηρεασμένη, από την αντίληψη, ότι η μητέρα είναι αποκλειστικά υπεύθυνη για την αγωγή των παιδιών της και επηρεασμένη από τη νομοθεσία που ενίσχυε αυτή την αντίληψη, πίστευε ότι η πατροστέρηση έχει μικρότερη βαρύτητα από τη μητροστέρηση. Ότι η μάνα μπορούσε να παίξει

διπλό ρόλο, να πάρει καίτη θέση του πατέρα, ενώ αντίθετα αυτός δεν μπορούσε να αντικαταστήσει την έλλειψή της.

Πιστεύουμε ότι την απουσία του πατέρα δεν μπορεί να την αντικαταστήσει η μητρική παρουσία. Μπορεί μόνον να την υποκαταστήσει και όχι να την αντικαταστήσει πλήρως.

Με το νέο Αστικό Κώδικα σε κάθε περίπτωση διαζυγίου το δικαστήριο αναθέτει τη γονική μέριμνα είτε στον ένα από τους δύο γονείς, είτε και στους δύο μαζί αν αυτοί συμφωνούν για τον ρόπο διαμονής του παιδιού, είτε σε τρίτο πρόσωπο.

Κύριος γνώμονας είναι πάντα το συμφέρον του παιδιού. Ας δούμε τι συμβαίνει στο παιδί όταν η επιμέλεια ανατίθεται στη μητέρα και ο πατέρας αποουσιάζει από το σπίτι.

2. ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗ ΣΤΗΝ ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΣΥΖΟΥΓΟΥ - ΑΠΝΤΙΚΤΥΠΟΙ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ

Δεδομένου ότι το σπιτικό είναι κυρίως η ένωση των δύο γονέων η απουσία ενός από αυτούς αρκεί για να προσδιορίσει μια καίρια έλλειψή του.

Αν ένας από τους συζύγους απουσιάσει ανατρέπεται για ένα διάστημα η ισορροπία που υπήρχε στην οικογένεια για να δώσει τη θέση της σε μια νέα ισορροπία η οποία επιτυγχάνεται με το χρόνο.

Όταν κάποιος υποστεί ακρωτηριασμό του ποδιού μπορεί να ζήσει μόνο με ένα πόδι και συχνά παρατηρούνται αξιοπρόσεχτες αντισταθμίσεις. Τα παιδιά με έντονη προσωπικότητα μπορεί να υποφέρουν λιγότερο από τον ακρωτηριασμό του σπιτικού, αλλά η πλειοψηφία τους θα υποφέρει βαθεία κατά την ψυχολογική τους ανάπτυξη λόγω αυτής της αστάθειας στη βάση.

Με την καθημερινή απουσία του πατέρα από τη ζωή του σπιτιού, ο οικογενειακός πυρήνας περιορίζεται.

Το περισσότερο βάρος πέφτει στη μητέρα να μιλήσει στο παιδί σχετικά με την κατάσταση του διαζυγίου, που εκτυλίσσεται μπροστά στα μάτια του.

Είναι αυτονόητο πως αυτά που θα πει η μητέρα στο παιδί, θα τα πει όχι μία φορά με λόγια και τις άλλες μέρες με τα έργα της να δείχνει το αντίθετο. Γιατί είναι πολλές μητέρες που αρχικά καταφέρνουν να μιλήσουν στα παιδιά και ύστερα με τη συμπεριφορά τους δείχνουν πως όχι μόνο δεν έχουν ψυχραιμία, μα υποφέρουν και έχουν συσχετίσει το κάθε τι με την υπόθεση του διαζυγίου, φανερώνοντας πως δεν μπορούν να ζήσουν με τη νέα κατάσταση ικανοποιητικά.

Φυσικά θα πρέπει να λογαριάσουν τη σχέση που είχε το παιδί με τον πατέρα του, να σκεφθούν τι περίπου θα ζητήσει απ' όλη αυτή τη συζυγική περιπέτεια, τι είδε, και τι δεν ξέρει, τι απ' όλα μπορούν να του παρουσιάσουν και τι δεν μπορούν.

Ο Adler έλεγε: "Τα παιδιά είναι περίφημοι παρατηρητές αλλά τα συμπεράσματα που βγάζουν από τις παρατηρήσεις τους είναι συχνά λαθεμένα"¹⁸.

18. Γεώργ. Πιντέρης: Αντιμετωπίζοντας το χωρισμό, σελ.101

Είναι σημαντικό να ξέρει το παιδί ότι οι γονείς του δεν χώρισαν επειδή έφταιγε εκείνο και ότι το διαζύγιο δεν είναι ένδειξη ότι δεν το αγαπούν.

Η ενοχή του παιδιού είναι αρκετή για να του δημιουργήσει μια κατάσταση αβεβαιότητας και αμφιβολίας. Αυτό που χρειάζεται να αποφεύγεται είναι να εκμεταλλεύεται η μητέρα ενοχές που έχει το παιδί για το διαζύγιο. Δεν αποκλείεται να έχει αντιληφθεί πως το παιδί έχει ενοχές και να τις χρησιμοποιεί για να το κάνει να φέρεται όπως εκείνη θέλει. Μερικές από τις πιο πιθανές επιπτώσεις που μπορεί να έχει πάνω στο παιδί μιά τέτοια συμπεριφορά μπορεί να σημαδέχουν έντονα την εξέλιξή του. Το παιδί βρίσκεται φορτωμένο με τις ενοχές ενός λάθους για το οποίο δεν μπορεί να κάνει κάτι για να διορθωθεί. Αυτός ο λόγος είναι αρκετός για να το κάνει μελαγχολικό. Παράλληλα το παιδί που πιστεύει πως είναι υπεύθυνο για τον χωρισμό των γονιών του μαθαίνει από πολύ μικρό να θεωρεί τον εαυτό του υπεύθυνο για τα λάθη και τις αποτυχίες των άλλων.

Η πλειοψηφία των μητέρων που χωρίζουν αισθάνονται και αυτές ενοχή απέναντι στα παιδιά τους. Καμιά φορά το συναίσθημα αυτό το βάζουν σε δεύτερη μοίρα. Νοιώθουν πως έφταιξαν απέναντι στα παιδιά τους, νοιώθουν πως αυτά είναι θύματα αυτής της κατάστασης, πως δεν φταίνε, μα ωστόσο δεν μπορούν να αλλάξουν τίποτε. Αισθάνονται συναισθήματα ενοχής μα ελπίζουν πως θα δώσουν στα παιδιά τους ορισμένες αναπληρώσεις στο μέλλον.

Οι περισσότερες προσπαθούν να προσφέρουν ότι το δυνατόν περισσότερο στα παιδιά τους. Έτσι αρχίζουν να κάνουν χατήρια που συνήθως δεν έκαναν, διδάσκοντας άθελά τους το παιδί να εκμεταλλεύεται τις ενοχές τους.

Είναι γεγονός πως πολλές μητέρες, προσφεύγουν στο παιδί εξαιτίας μιάς μη αποδεκτής συζυγικής καταστάσεως. Στην περίπτωση αυτή το παιδί είναι πράγματι το μέσον και το θύμα της αντισταθμίσεως. Όλα τα διαθέσιμα συναισθηματικά στοιχεία και μάλιστα εκείνα που δεν έχουν επίδραση στο σύζυγο, καταφεύγουν στο παιδί και έτσι του δίνουν μιά θέση

που δεν είναι δική του, τη θέση του συζύγου και το αναγκάζουν να ανέχεται ένα συναισθηματικό βάρος που είναι για το παιδί συντριπτικό, γιατί δεν είναι σύμφωνο ούτε με την ηλικία του ούτε με την τοποθέτησή του στην οικογενειακή δομή. Δεν μπορεί να αντέξει αυτό το ρόλο του γονεά ή του συζύγου που καλείται να αναπληρώσει και σιγά-σιγά αισθάνεται να γεννιέται μέσα του ένα αίσθημα ενοχής, επειδή δεν ανταποκρίνεται στην έκκληση που του γίνεται.

Το παιδί δεν μπορεί να φτάσει στην αυτονομία παρά αφού έχει ξεπεράσει τον ανταγωνισμό προς τον γονεά του ίδιου φύλου. Το να φτάσει ως εκεί που είναι τόσο δύσκολο, γίνεται σχεδόν αδύνατο αν ο γονεάς δεν του φαίνεται άξιος ταυτίσεως.

Υπάρχουν μητέρες που κρίνουν και καταδικάζουν ανοιχτά μπροστά στα παιδιά τους τον απόντα πατέρα. Υπάρχουν και άλλες που χωρίς να κάνουν το ίδιο ανοιχτά, έχουν εν τούτοις ένα τρόπο να μιλούν ή να σιωπούν για τον πρώην σύζυγό τους που συχνά είναι πιο εύγλωτος από τις άμεσες επικρίσεις. Αυτή η υπερβολική συναισθηματική απαίτηση έχει σαν λογικά επακόλουθο να μη μοιάσουν τα παιδιά στο έτερο ήμισυ του ίδιου φύλου. Αν πρόκειται να αποφευχθεί η παρουσία στο παιδί των σφαλμάτων που δίκαια αποδίδονται στον πατέρα δεν θα υπήρχε αντίρρηση. Αλλά τα σφάλματα αυτά που τόσο "γενναιόδωρα" αποδίδονται στον πατέρα δεν είναι συνήθως παρά μία πρόφαση για να απορριφθεί όχι μόνο το έτερο ήμισυ, αλλά ολόκληρο το φύλο του.

Συχνά η μητέρα που αναλαμβάνει τη φροντίδα του παιδιού προσπαθεί συνειδητά ή ασυνείδητα να το κάνει να μισεί και να εχθρεύεται τον πατέρα. Του τον περιγράφει με τα πιο μελανά χρώματα και όλο το μίσος και η κακία της προσπαθεί να διοχετευθεί στο παιδί.

Επειδή το παιδί δεν έχει εκ των προτέρων εχθρότητα κατά του πατέρα του αισθάνεται γι' αυτόν ένα ορισμένο βαθμό τρυφερότητας. Η συναισθηματική αυτή αρρυθμία, εγκυμονεί την ανασφάλεια που με τη σειρά της είναι πηγή διαταραχών της συμπεριφοράς, νέας δικαιολογίας για την μητρική εχθρότητα. Είναι βασικό παιδαγωγικό σφάλμα, το να μεταφυτεύουμε τα πάτο παιδί.

Το παιδί έχει ανάγκη να διατηρεί την εμπιστοσύνη και την αγάπη και για τους δύο γονείς. Η προσπάθεια της μητέρας να αποσπάσει ψυχικά το παιδί από τον πατέρα του μπορεί να ικανοποιεί την ίδια αλλά δεν ευνοεί το παιδί. Γιατί έτσι κλονίζεται η εσωτερική βεβαιότητά του και δημιουργούνται εσωτερικές συγκρούσεις εξ αιτίας των οποίων χάνει δυνάμεις που θα χρησιμοποιούσε για την ανάπτυξή του και την επίδοσή του σε άλλους τομείς.

Όταν η μητέρα κατηγορεί μπροστά στο παιδί τον πατέρα του αυτό που στην ουσία κάνει είναι να του στερεί έναν από τους δύο γονείς.

Ο Γ. Πιντέρης λέει: "Η μητέρα μπορεί να μετατρέψει το σύζυγό της σε "τέως σύζυγο", το παιδί όμως δεν μπορεί να μετατρέψει τον πατέρα του σε "τέως πατέρα".¹⁹

Ο θυμός της μπορεί να της δίνει το δικαίωμα και να βρίσει τον πρώην σύζυγό της, δεν της δίνει όμως το δικαίωμα να κατηγορεί και να βρίζει το γονιό του παιδιού της. Επειδή η επιρροή των μεγάλων πάνω στα παιδιά είναι έντονη, μετά από λίγο καιρό ίσως να καταφέρει να πείσει το παιδί της πως ο πατέρας του είναι πραγματικά "κακός" άνθρωπος. Αυτό που θα πετύχει όμως είναι να πληγώσει το παιδί βαθύτατα γιατί όσο και αν πείσθηκε, εξακολουθεί να έχει ανάγκη από την αγάπη του πατέρα.

Αν η μητέρα γνώριζε τι τρομερή επίδραση έχει η απουσία του πατέρα στην τρυφερή παιδική ψυχή δεν θα πρόσθετε σ'αυτό τον τραυματισμό και την εικόνα της δικής της εχθρότητας.

~~Αναμφίβολα το παιδί που ανατρέφεται από μιά μητέρα με σεβασμό προς τον πρώην σύζυγό της, θα έχει ευνοηθεί σε σχέση με το παιδί που θα μεγαλώσει κοντά στη διαζευγμένη μητέρα η οποία αισθάνεται αδιαφορία ή εχθρότητα για αυτόν.~~

Εάν η μητέρα αισθάνεται θύμα, νομίζοντας ότι τα παιδιά της είναι εμπόδιο στη ζωή της, η συμπεριφορά της θα είναι ψυχρή και θα βρίσκεται σε απόσταση από αυτά. Έτσι δεν

19. Γ. Πιντέρης: Αντιμετωπίζονται το χωρισμό, σελ.110.

θα αναπτυχθεί καμμία σχέση μεταξύ τους. Εάν τα παιδιά μιμηθούν το μητρικό αυτό πρότυπο θα γίνουν ψυχρά και θα κρατιούνται σε απόσταση στις μετέπειτα σχέσεις τους. Θα είναι δύσκολο να αναπτύξουν συναισθηματική κατανόηση της συμπεριφοράς και των συναισθημάτων ενός άλλου και δεν θ' αναμιχθούν μαζί του.

Όταν ο πατέρας απουσιάζει, ανάμεσα στη μητέρα και το παιδί μπορεί να δημιουργηθούν στενοί δεσμοί. Αλλά όπως ο ιστός μιάς αράχνης έτσι κι αυτοί μπορούν να μεταμορφωθούν σε φυλακή. Γιατί η σχέση μητέρας παιδιού αν δεν δοθεί η απαραίτητη προσοχή, μπορεί να γίνει τρομαχτικά δεσμευτική και επικίνδυνη για το παιδί.

Η "θυσία" των μητέρων για τα παιδιά που ζουν μαζί τους όταν ο πατέρας απουσιάζει δεν είναι ασυνήθιστο φαινόμενο, με αποτέλεσμα να κινδυνεύουν να γίνουν επιθετικές προς αυτά αργότερα. Γιατί αυτό το δέσιμο δεν είναι αιώνιο. Κάποια μέρα το παιδί θα πρέπει να φύγει και είναι χρέος της να ξεσφίξει τους δεσμούς από νωρίς και να μετριάσει τα αποτελέσματα αυτής της "γλυκιάς παγίδας".

Ορισμένες μητέρες στην πραγματικότητα εκμεταλλεύονται αυτή την κατάσταση για να ικανοποιήσουν την προσωπική τους ανάγκη, να υπάρχει κάποιος που θα εξαρτάται συνέχεια από αυτές. Μιά και οι ίδιες νοιώθουν ανασφάλεια εξ αιτίας του χωρισμού τους, θέλουν να κρέμεται το παιδί τους από πάνω τους κι απεχθάνονται την ιδέα ότι κάποτε θα μεγαλώσει και θα δημιουργήσει την προσωπικότητά του σαν άτομο.

Για να επιτρέψει στο παιδί να βρεί την αυτονομία του είναι απαραίτητο η μητέρα-σιγά-σιγά να διακόψει τις υπάρχουσες συνήθειες και να δημιουργήσει χωρίς βία ένα καινούργιο τρόπο ζωής. Πρέπει επίσης να αφήσει τις αντιδράσεις των παιδιών που είναι πολυποικίλλες όπως: από την ακαταμάχητη δήλωση: "Μανούλα μου σε λατρεύω" ως τον συναισθηματικό εκφοβισμό: "Δεν ασχολείσαι πιά μαζί μου, με έχεις εγκαταλείψει, δεν μ' αγαπάς πιά".

Εάν η μητέρα φερθεί με ευαισθησία και ωριμότητα θα βοηθήσει το παιδί της να διακόψει σύντομα τον ψυχολογικό ομ-

φάλιο λώρο που το δένει μαζί της και που το εμποδίζει να αποκτήσει τη δυνατότητα να αυτοκυβερνάται.

Βέβαια δεν είναι απόλυτο οι μορφές συμπεριφοράς που αναφέρθηκαν πως θα υπάρξουν σε όλες τις διαζευγμένες μητέρες που ζουν με τα παιδιά τους. Στην προσπάθειά μας να συγκεντρώσουμε το απαραίτητο υλικό για την επεξεργασία του κεφαλαίου χρησιμοποιήσαμε βιβλιογραφία που αναφέρεται σε αρκετές μορφές συμπεριφοράς της μητέρας. Στόχος μας ήταν να τονίσουμε το πόσο συναισθηματικά ώριμη πρέπει να είναι η μητέρα για να μπορέσει να αναπληρώσει το κενό της απουσίας του πατέρα από την οικογένεια.

Δυστυχώς δεν υπάρχει ελληνική βιβλιογραφία και έρευνες που να μας δείχνουν τις επιπτώσεις απέναντι στα παιδιά οποιασδήποτε μορφής συμπεριφοράς της μητέρας είτε θετική είτε αρνητική. Από εμπειρική παρατήρηση όμως βλέπουμε πως πολλές μητέρες έχουν κατορθώσει να παίξουν σωστά τον πρόσθετο ρόλο τους, να αναλάβουν τις ευθύνες τους και να υποκαταστήσουν τον απόντα πατέρα χωρίς να αφήσουν ανοιχτές πληγές στις ψυχές των παιδιών τους. Θα ήταν σφάλμα να πιστεύουμε πως γίνονται πάντα εμπόδιο στην ομαλή ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξή τους. Πολλά εξαρτώνται από την ποιότητα του γάμου, της οικογενειακής ζωής πριν τον χωρισμό, από τις μετέπειτα σχέσεις με τον πρώην σύζυγό τους από την συναισθηματική τους ωριμότητα και από πολλές πρακτικής φύσεως διαστάσεις όπως π.χ. οικονομική κατάσταση.

3. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

Ο πιο κοινός τύπος της ελλιπούς οικογένειας είναι η διασπασμένη οικογένεια ή η οικογένεια από την οποία απουσιάζει ο πατέρας.

Αποτέλεσμα του μεγάλου αριθμού διαζυγίου είναι ο αυξανόμενος αριθμός παιδιών που ανατρέφονται με τον ένα γονέα παρόντα. Συνήθως ο παραμένων γονέας είναι η μητέρα.

Οι ψυχοθεραπευτές έχουν δώσει μεγάλη αξία στην απαραίτητη παρουσία και των δύο γονέων όσον αφορά την εξέλιξη του παιδιού. Και οι δύο μαζί προσφέρουν στο παιδί το συναίσθημα της εμπιστοσύνης και της ασφάλειας.

Η στοργή της μητέρας, η αφοσίωση στο παιδί της η φροντίδα γύρω από τις ανάγκες του, το χέρι, δημιουργούν την καλύτερη ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης και ασφάλειας για το παιδί.

Αλλά και ο πατέρας παίζει βασικό ρόλο σε αυτό και όχι μικρότερης σημασίας από το ρόλο της μητέρας. Η αγάπη του, η προσωπικότητά του, η ψύχραιμη αντιμετώπιση κάθε κατάστασης, η προστατευτική παρουσία του, δημιουργεί σε ολόκληρο το οικογενειακό περιβάλλον εμπιστοσύνη και ασφάλεια. Η ψυχική υγεία του παιδιού διατρέχει άμεσο κίνδυνο αν δεν υπάρχει ή αν κλονισθεί το συναίσθημα της εμπιστοσύνης και της ασφάλειας. Πολλές είναι οι αιτίες που προκαλούν την ανασφάλεια και την έλλειψη εμπιστοσύνης στην οικογένεια.

Μιά από αυτές είναι και η παντελής απουσία του πατέρα εξ αιτίας διαζυγίου. Η απουσία του αποτελεί ρήγμα στην οικογενειακή ομόνοια και αρμονία που συχνά εκμεταλλεύεται το παιδί με ζωηρό χαρακτήρα για να επιβληθεί και να ακολουθήσει το δρόμο, που κατά την γνώμη του θα του φέρει την ασφάλεια και την εμπιστοσύνη που του λείπει.

Στην πραγματικότητα πριν από όλα είναι το θέμα της ηλικίας του παιδιού. Το μικρό παιδί που στερείται το συναίσθημα της ασφάλειας γίνεται συχνά επιθετικό, προκλητικό, άτακτο, ιδιότροπο ή γίνεται αδιάφορο, νωθρό, τεμπέλικο και η εξέλιξή του σ' όλους τους τομείς καθυστερεί. Το μεγαλύτερο παιδί πικραμένο που δεν βρίσκει το στήριγμα που του χρειάζεται, την ασφάλεια και την βεβαιότητα στο οικογενειακό περιβάλλον, στερημένο από τις βαθύτερες ανάγκες του και ταραγμέ-

νο συναισθηματικά, αντιδρά με την επιθετικότητα και μιά τάση για φυγή.

Είναι γεγονός πως το παιδί χρειάζεται στοργή και προστασία από τους δύο γονείς για να μεγαλώσει με ψυχική άνεση απερίσπαστα και ανεμπόδιστα.

Τα αποτελέσματα της απουσίας του πατέρα είναι πιο έντονα για την παιδική ηλικία. Η έλλειψη της παρουσίας του και των προσωπικών αντικειμένων του, κάνουν τη διάσπαση της οικογένειας αναντίρρητα αληθινή. Αυτή η εμπειρία αναπτύσσει στο παιδί, ένα σύνολο αντιδράσεων που χρειάζονται κάποιο χειρισμό.

Το κεντρικό γεγονός της απουσίας του πατέρα από το σπίτι μπορεί να συγκριθεί ψυχολογικά με το γεγονός του θανάτου και συχνά προκαλεί παρόμοιες αντιδράσεις, δυσπιστίας, ψυχικού κλονισμού και άρνησης.

Το παιδί συχνά αντιλαμβάνεται την αναχώρηση του πατέρα του σαν αναχώρηση από τον ίδιο και αυτό είναι ένα βαθύ ψυχολογικό τραύμα, που του δημιουργεί προσωπικά προβλήματα προσαρμογής στην κοινωνική, πολιτιστική και προσωπική ζωή του.

Η πλειοψηφία των παιδιών αισθάνονται ότι ο κόσμος τους έχει σοβαρά διασαλευθεί. Ανησυχούν ότι δεν υπάρχει ασφαλής τόπος για να καταφύγουν γιατί το προστατευτικό οικογενειακό περιβάλλον ήταν απαραίτητο για την ασφάλειά τους και τη συνεχόμενη ανάπτυξή τους.

Το συναίσθημα απώλειας για τον πατέρα που έφυγε είναι δυνατό. Τα περισσότερα τον νοσταλγούν έντονα και αισθάνονται εγκαταλειμμένα και ανεπιθύμητα.

Ο βαθμός της επαφής και της ικανοποίησης που υπήρχε στη σχέση πατέρα-παιδιού πριν το διαζύγιο, είναι καθοριστικός παράγοντας για τη μετέπειτα εξέλιξη και πορεία του παιδιού. Ένα παιδί θα υποφέρει λιγότερο ή περισσότερο από την απουσία του πατέρα του ανάλογα με την επαφή που είχαν οι δύο και τη σχέση που τους έδενε πριν το διαζύγιο.

Εάν ένας πατέρας ήταν αρκετά απομακρυσμένο από την οικογένειά του και τα παιδιά του και πολύ απασχολημένος έξω από το σπίτι, η απουσία του για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα δεν

θα είναι αισθητή για το παιδί του. Όταν πάλι ένας πατέρας δεν είναι καθόλου ανεκτικός και αρκετά υβριστικός η απουσία του από το σπίτι στην αρχή θα φανεί στο παιδί σαν λύτρωση. Σιγά-σιγά όμως θα αισθάνεται μέσα του το μεγάλο κενό που του προκαλεί η πλήρη έλλειψη επικοινωνίας μαζί του και την ανάγκη για επανασύνδεση.

Το πλήγμα θα είναι αρκετά δυνατό στο παιδί που οι σχέσεις με τον πατέρα του ήταν αρμονικές και ζεστές. Η απουσία του από το σπίτι μπορεί να το γεμίσει μελαγχολία και απογοήτευση, γιατί αισθάνεται ότι ένα μεγάλο κομμάτι του εαυτού του έχει χαθεί. Ειδικά τα παιδιά της ηλικίας 6 χρόνων που μόλις έχουν εδραιώσει την επίλυση του οιδιπόδειου συμπλέγματος υποφέρουν πολύ από τον ξαφνικό χωρισμό με τον πατέρα.

Τα παιδιά πολλές φορές φτάνουν στο σημείο αγωνιωδώς να παρακαλούν τις μητέρες τους να ξανακαλέσουν τον πατέρα στο σπίτι λέγοντας ότι χρειάζονται ένα μπαμπά δικό τους "για τον εαυτό τους αποκλειστικά". Ήταν συνηθισμένα να έχουν τον πατέρα στο σπίτι και η απουσία του τους προκαλεί αναστάτωση. Τα παιδιά της παιδικής ηλικίας αισθάνονται την ανάγκη να έχουν πειθαρχία και εξωτερικό έλεγχο. Ο ώριμος πατέρας όπως και η ώριμη μητέρα είναι ικανός να διαφοροποιήσει τη συμπεριφορά τους. Να τα καταστήσει ικανά ώστε να αντέξουν τις αλλαγές του χρόνου στο σύναλο των κρίσεων που μαστίζουν την επόμενη περίοδο της ανθρώπινης ζωής τους.

Μπορεί πολλές φορές που απουσιάζει ο πατέρας από το σπίτι να φαίνονται μέσα στις συλλογικές τους εκδηλώσεις χαρούμενα και ξέγνοιαστα. Μέσα όμως από τις ατομικές τους εκδηλώσεις δεν παύουν να φανερώνουν το άγχος τους ή τουλάχιστον να βρίσκονται σε αμφισβήτηση για το κάθε τι και την ανάγκη να έχουν τον πατέρα κοντά τους. Αυτή λοιπόν η αναπτυξιακή ανάγκη ή η εξάρτηση των παιδιών από τον πατέρα για να τα προστατέψει και να τους προσφέρει ένα πρότυπο συμπεριφοράς αλλά και συντροφιάς είναι καίριας σημασίας για όλα τα παιδιά.

Τα δυνατά συναισθήματα αφοσίωσης στον πατέρα των παιδιών καθώς μεγαλώνουν, δεν σβήνουν αλλά εξακολουθούν να συνε-

χίζονται. Για μερικά αυτή η αφοσίωση εξακολουθεί παρά ή ίσως εξαιτίας της συνεχιζόμενης ταπείνωσης του πατέρα από την οργισμένη μητέρα.

Αντίθετα με τη δυσκολία τους τα παιδιά αυτά να εκφράσουν τον θυμό για τον πατέρα που έφυγε και τα εγκατέλειψε υπάρχει μέσα τους αρκετός θυμός και προς τη μητέρα είτε γιατί τη θεωρούν υπεύθυνη για το διαζύγιο είτε για την αναχώρηση και την εγκατάλειψη του πατέρα.

Τα παιδιά που είναι πολύ πληγωμένα ή αγχώδη για την απώλεια του πατέρα και την απομάκρυνση από κοντά τους, συνάμα είναι και περισσότερο οργισμένα με τη μητέρα τους γιατί τη θεωρούν υπεύθυνη για ότι έγινε.

Πιο συχνά ο θυμός εκφράζεται με το μηχανισμό της μετάθεσης των συναισθημάτων αυτών σε δασκάλους, φίλους ή αδέρφια. Πιο συχνόι από το θυμό είναι οι φόβοι ανταγωνισμού προς τη μητέρα που έχει την επιμέλεια του παιδιού, συνδισμένα με τις φαντασιώσεις για μιá πανίσχυρη μητέρα. Ο φόβος των παιδιών δυναμώνει πιο πολύ στην περίπτωση που η μητέρα τους έχει την πρωτοβουλία για το διαζύγιο, επισπεύοντας έτσι την αναχώρηση του πατέρα.

Επειδή μερικά βλέπουν τη μητέρα σαν νικητή επειδή κατόρθωσε και έδιωξε τον πατέρα από το σπίτι φοβούνται για τη δική τους ασφάλεια. Βέβαια αυτό εξαρτάται από την προηγούμενη σχέση μαζί της και από τον τρόπο που η μητέρα συνεχίζει να τους συμπεριφέρεται κατά τη διάρκεια της κρίσης. Αντίθετα από τους εφήβους που είναι και έχουν κάποια ψυχολογική ανεξαρτησία από τους γονείς τα παιδιά της μικρότερης ηλικίας δεν αισθάνονται ακόμα ασφαλή στο να αμφισβητήσουν τη δύναμη της μητέρας ακόμη και αν διαφωνούν. Γιατί στην περίοδο αυτή το παιδί βρίσκεται στο στάδιο της ανακάλυψης και προσαρμογής μέσα σε κάθε χώρο της ζωής, κοινωνικό, πολιτιστικό, επαγγελματικό, και έχει ιδιαίτερη ανάγκη την συμπαράσταση της μητέρας. Ο ψυχισμός του δίνει μιá μάχη για την κατάκτηση της ανεξαρτησίας του. Ειδικά τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας που συμμαχούν με την μητέρα τους που χαρακτηρίζει πολλές φορές μπροστά τους τον πατέρα υπεύθυνο και αδιάφορο το κάνουν μόνο από υποταγή στο

θυμό της αλλά με αρκετή εσωτερική σύγκρουση.

Στη σχολική ζωή πολλά παιδιά "χωρίς πατέρα" παρουσιάζουν προβλήματα ιδίως κατά την προσαρμογή τους στο σχολείο, τα οποία είναι ανεξάρτητα από τη χρονολογική τους εξέλιξη. Προβλήματα σχολικής επιδόσεως επίσης επισημαίνονται στα παιδιά αυτά. Ακόμη και η συμπεριφορά τους πολλές φορές είναι ανηρτική. Τα πιά πολλά είναι απειθάρχητα, τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι.

Την απουσία του πατέρα δεν μπορεί να την αντικαταστήσει η μητρική παρουσία. Το τριγωνικό σχήμα "πατέρας-μητέρα-παιδί" είναι πολύ απαραίτητο γράφει ο Ιωάννης Χασιάης²⁰.

Η ψυχολογική μονοκρατορία της μητέρας δεν είναι αρκετή γιατί το παιδί για να αναπτυχθεί σωστά και ισορροποιημένα χρειάζεται δύο τύπους γονέων. Τη μητέρα και τον πατέρα. Ο πατέρας όπως και η μητέρα είναι για το παιδί το πρότυπο, ο κανόνας, το παράδειγμα. Με την απουσία του αφήνει το παιδί χωρίς παράδειγμα για μίμηση. Η απώλεια του πατέρα δεν του επιτρέπει τους προσδιορισμούς τις ξεκαθαρίσεις και τις διαδοχικές ταυτότητες στις οποίες έχει μπερδευτεί και οι οποίες αποτελούν αναγκαίους σταθμούς για να φτάσει στην αυτονομία.

Τ' αγόρια και ιδίως τα μικρότερα υποφέρουν περισσότερο από την απουσία του πατέρα γιατί όπως προαναφέρθηκε σύμφωνα με τον FREYD το παιδί της ηλικίας 3-6 χρονών βρίσκεται σε μιά κρίση. Το παιδί ανακαλύπτει τώρα σιγά-σιγά την γενετήσια σφαίρα ηδονής. Η διαπίστωση των διαφορετικών φύλων τοποθετεί μέσα του τα πρόσωπα του περιβάλλοντός του, ανάλογα με το φύλο τους αλλά και ανάλογα με τη στάση που το περιβάλλον εμπνέει προς αυτά ή το φύλο τους. Το αγοράκι νοιώθει τον πατέρα του να του κλέβει τη μητέρα. Η παρουσία του είναι απαραίτητη για να μπορεί το αγόρι να ταυτιστεί μαζί του. Ο χωρισμός από τον πατέρα μπορεί να διακόψει την διαδικασία της ταύτισης. Τα αγόρια ηλικίας 6 χρονών που μό-

20. Ι. Χασιάης: Ψυχολογία της προσωπικότητας, σελ.274.

λίσσονται. Ξεδραιώσει την επίλυση του οιδιπόδειου συμπλέγματος υποφέρουν πολύ από τον χωρισμό με τον πατέρα. Έχουν πρόσφατα απαρνηθεί την ικανοποίησή της οιδιπόδειας μητέρας και με το διαζύγιο χάνουν και τον πατέρα.

Αν το αγόρι έμενε προσκολλημένο στην μάνα του δεν θα μπορούσε να πραγματοποιήσει τις ψυχολογικές δυνατότητες του φύλου του παρά τη φυσιολογική ωρίμανση των γεννητικών του οργάνων. Θα μπορούσε να γίνει ομοφυλόφιλος ή ανίκανος ή νευρωτικός.

Από την άλλη μεριά η προσκόληση του γιού στη μάνα που είναι για αυτή ο μοναδικός άντρας του σπιτιού, του στερεί τη δυνατότητα να μπορέσει ο ίδιος μόνος του να βρεί το δρόμο για να γίνει σωστός κι ολοκληρωμένος άντρας. Η απουσία του πατέρα τον σπρώχνει συχνά σε μιά σχέση στενής εξάρτησης από την μάνα του, που από την μιά πλευρά τον κάνει να αναζητάει νέες καταστάσεις εξάρτησης και από την άλλη τον κάνει να ζει κάθε κατάσταση αυτονομίας σαν επικίνδυνη. Συχνά η υπερβολική φροντίδα και η ανάγκη για συναισθηματική κ κάλυψη της ίδιας της μάνας την κάνουν να θέλει να τον κρατήσει όσο περισσότερο γίνεται κοντά της για να τον διαφυλάξει από τους κινδύνους και έτσι σιγά-σιγά το αγόρι γίνεται άβουλο και ανίσχυρο πλάσμα.

Έτσι αναχαιτίζεται η ωρίμανση και η εικόνα του αγοριού άντρα.

Η ενοχοποιημένη του πατέρα εκ μέρους της μητέρας η οποία αποθέτει όλες τις φιλοδοξίες και ελπίδες της στο γιό της, δημιουργεί κάποιες ψυχολογικές συνέπειες. Αρχικά το παιδί δεν μπορεί να θαυμάσει τον πατέρα του που είναι ένας "απουτυχημένος", τον περιφρονεί, νοιώθει όμως αναγκαστικά ενοχή να περιφρονεί τον απόντα πατέρα του και από το γεγονός αυτό, στρέφει ενάντια στον εαυτό του την επιθετικότητα και την περιφρόνηση που κατευθυνόταν σε κείνον.

Εξαιτίας της έντονης συναισθηματικής προσήλωσης στη μάνα του, το αγόρι υιοθετεί το "ιδανικό" της πως πρέπει δηλ. να γίνει ο "δυνατός" και ο "έξυπνος" άντρας που δεν ήταν ο πατέρας του.

Με την παντελή απουσία του πατέρα από τη ζωή τους οι γιοί δείχνουν μειωμένες σεξουαλικές προτιμήσεις εξαρτώνται περισσότερο από τους ομοτίμους τους και, είναι λιγότερο θετικοί από τα αγόρια με τους πατέρες παρόντες. Αυτό βέβαια ισχύει μόνο αν ο χωρισμός επήλθε πριν από την ηλικία των 5 ετών και αν η επικοινωνία με τον πατέρα σταμάτησε απότομα. Διάφορετικά αν συνεχίζονται οι επαφές με τον πατέρα σε τακτά διαστήματα οι επιπτώσεις του διαζυγίου στο παιδί περιορίζονται.

Τα αγόρια που έχασαν τον πατέρα τους στην προσχολική τους ηλικία, μεγαλώνουν διαμορφώνοντας δειλό και μαλθακό χαρακτήρα, όσον αφορά τις σχέσεις τους με τις γυναίκες. Ακόμη και σε ομοφυλοφιλία των αγοριών μπορεί να οδηγήσει η απουσία του πατέρα, γιατί κατέρχονται στον ανταγωνιστικό αγώνα των αντρών άπειρα. "Λείπει το ανδρικό υπόδειγμα με αποτέλεσμα να γίνονται "θηλοπρεπή και λίαν παθητικά"²¹ γράφει ο ΚΥΡΤ ΗΟΦΜΕΙΕΡ.

Κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας όταν η αντρική παρουσία λείπει παντελώς από τη ζωή του παιδιού έχει σαν αποτέλεσμα την θηλυκοποίηση του νέου αγοριού δημιουργώντας δυσκολίες, αμβλυμένη επιθετικότητα και μητρική υποταγή.

Κατά την ύβη το αγόρι που στερείται αντρικής αναγνωριστικής εικόνας μαρτυρεί προβλήματα σε αρκετούς χώρους. Έχει δυσκολία να προσαρμοστεί στον αντρικό ρόλο και στο να αποδεχθεί την εξουσία και είναι ανεπαρκής στην εσωτερικοποίηση των προτύπων. Συμπεριφέρεται δε στο αντίθετο φύλο, ανηθικά και με έλλειψη άνεσης.

Τα αγόρια που αντιμετωπίζουν την έλλειψη της πατρικής εικόνας σε μεγάλη ηλικία δεν διαφέρουν από εκείνα που ανατρέφονται μέσα σε μία σωστή οικογένεια. Λόγω του ότι βρίσκονται σε συνεχή κίνηση και τάση για ανεξαρτησία η απουσία του πατέρα δεν νσημαδεύει τόσο έντονα τον ψυχικό τους κόσμο.

Περισσότερο στη μικρή ηλικία, η έλλειψη του μπορεί,

21. ΚΥΡΤ ΗΟΦΜΕΙΕΡ. Τα πάντα διά το τέκνο μου, σελ. 357:

μερικές φορές, να αποβεί καταστρεπτική. Για το κορίτσι ο πατέρας αποτελεί το πρωτότυπο της σχέσης με ένα άνδρα. Η απώλεια της πατρικής εικόνας δημιουργεί αντιφατικές επιπτώσεις, είτε τη ταύτιση με μία δυνατή μάνα με ανάπτυξη ομοφυλοφιλικών τάσεων, είτε αντίθετα διαρκή αναζήτηση του ιδανικού άντρα, γιατί κανένας άντρας δεν είναι σε θέση να ικανοποιήσει αυτή τη δίψα για απόλυτη ασφάλεια που έχει ανάγκη. Οι ψυχολόγοι τονίζουν πως τα κορίτσια που στερούνται τον πατέρα τους λόγω διαζυγίου των γονέων τους παρουσιάζουν μία προκλητικότητα απέναντι στα αγόρια, έλκονται από το αντρικό φύλο και δείχνουν να ενδιαφέρονται πολύ να έχουν θαυμαστές τριγύρω τους. Πιθανότατα η στάση των κοριτσιών να οφείλεται σε ένα αρνητισμό της μητέρας απέναντι στο σύζυγο κι αυτό να κάνει την κόρη της επιφυλακτική απέναντι στον πατέρα της, ενώ από την άλλη μεριά να ψάχνει να αντικαταστήσει μέσα της την αντρική παρουσία που της έλλειψε. Ένα μέρος από τα κορίτσια αυτά προκαλούν την προσοχή των αγοριών με την ελπίδα να κερδίσουν κάποιον κι έτσι να φτιάξουν τη δική τους "σωστή" οικογένεια και άλλα με τον παιδιάστικο σκοπό να εκδικηθούν ολόκληρο γένος στο πρόσωπο ενός ή περισσότερων εκπροσώπων του, πιστεύοντας πως έτσι τιμωρούν τον πατέρα που τις άφησε.

Η απουσία του πατέρα έχει ιδιαίτερες επιπτώσεις στην εφηβεία των κοριτσιών και γενικά επηρεάζει κυρίως τις σχέσεις τους με το αρρενικό φύλο.

Ας δούμε όμως τι συμβαίνει στην περίπτωση που ο πατέρας επικοινωνεί με τα παιδιά του και δεν αρνείται μόνο στην παροχή υλικών αγαθών προς αυτά:

Οπωσδήποτε ένα διαζύγιο αποτελεί μία πολύ οδυνηρή και τραυματική εμπειρία και για τον πατέρα. Αυτό όμως δεν τον απαλλάσσει από την ευθύνη που έχει απέναντι στην συναισθηματική ηρεμία και ασφάλεια των παιδιών του.

Για να μπορέσει να βοηθήσει τα παιδιά του έτσι ώστε να επέλθει σε αυτά η ψυχοπνευματική ισορροπία που διαταράχθηκε και κλονίσθηκε από τη διάσπαση της οικογενειακής ενότητας χρειάζεται να κατανοήσει ότι η διάλυση του έγγα-

μου βίου δεν σημαίνει και διάλυση των δεσμών με τα παιδιά του.

Η συμπεριφορά του και μετά το διαζύγιο θα πρέπει να είναι αυτή που υπαγορεύει το συμφέρον των παιδιών του. Εάν οι επισκέψεις γίνονται χωρίς να χρησιμοποιούνται τα παιδιά σαν μέσον επικοινωνίας, σαν πεδίο μάχης και σαν μεταφορές πληροφοριών μετριάζονται κατά πολύ οι επιπτώσεις της απουσίας του. Το τυπικό επισκεπτήριο δεν επαρκεί για να καλύψει τις προσδοκίες των παιδιών και να βοηθήσει στην ανάπτυξη μίας ικανοποιητικής σχέσης μεταξύ τους. Χρειάζεται γενναιοφροσύνη και από τους δύο γονείς, για να μπορέσουν τα παιδιά να αντλήσουν κι από την παρουσία του πατέρα ασφάλεια, αγάπη και κατανόηση που έχουν ανάγκη.

Το σημαντικότερο ίσως γεγονός της επαφής πατέρα-παιδιών είναι το ότι δεν λείπει παντελώς από τη ζωή των παιδιών το αντρικό πρότυπο, με αποτέλεσμα να μικροποιούνται τα δυσμενή αποτελέσματα της έλλειψής του. Έτσι το παιδί διατηρεί την εικόνα του πατέρα του και δεν αισθάνεται πως με το χωρισμό έμεινε εγκατελλημένο από αυτόν. Γρήγορα, αντιλαμβάνεται ότι η αποχώρηση του πατέρα δεν είναι αποχώρηση από το ίδιο και αμβλύνονται τα συναισθήματα ενοχής του για τη διαφωνία των γονέων του. Η ώρα της επικοινωνίας του παιδιού με τον πατέρα του, είναι για αυτό ώρα χαράς και ανακούφισης γιατί η ανάγκη για στενούς δεσμούς μαζί του συνεχίζεται παρά το γεγονός της απουσίας του από το σπίτι.

Το παιδί έχει ανάγκη και από τους δύο γονείς του. Αν λοιπόν δεν γίνεται να τους έχει στον ίδιο χώρο και τους δύο μαζί, ας τους έχει τουλάχιστον έστω σε διαφορετικούς χώρους αλλά και τους δύο.

Σε περίπτωση όμως που δεν γίνεται διαφορετικά ένα σταθερό πρόσωπο μπορεί να γίνει το υποκατάστατό του και να προσφέρει την απειλούμενη σιγουριά στο παιδί. Αυτό το υποκατάστατο μπορεί να είναι ένας θείος, ένας παπούς, ένας ξάδερφος, ένας φίλος του σπιτιού κ.ά. Σημασία έχει αυτός που θα αντικαταστήσει την εικόνα του πατέρα στη ζωή του παιδιού και στην ψυχή του να είναι ο

σωστός άνθρωπος. Τα επιζήμια αποτελέσματα είναι δυνατόν να σμικροποιηθούν εάν ένα άλλο πρότυπο πατέρα είναι διαθέσιμο.

Πρέπει, όμως να σημειώσουμε πως αυτό το μεταγενέστερο πρότυπο θα ορίζεται πάντα με "υπέρ" ή "κατά" σε σχέση με το αρχικό πρότυπο.

4. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

Η απουσία του πατέρα εξ αιτίας διαζυγίου έχει σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση ποικίλων ψυχοκοινωνικών προβλημάτων που δεν εμφανίζονται στην απουσία του εξαιτίας θανάτου. Γιατί αν ο θάνατος είναι η αιτία που τα παιδιά στερήθηκαν τον πατέρα τους ξέρουν πως κανένας δεν έφταιξε για την ήττα που πήρανε.

Ο Μ. Μυντόρφ γράφει "όσο μεγαλύτερη είναι η πατρική απουσία, όσο νωρίτερα έχει συμβεί αυτή η απουσία, τόσο πιο αυξημένος είναι ο κίνδυνος της διανοητικής αρρώστιας"²².

Στις μέρες μας παρατηρούνται συχνά σε πολλούς νέους, σοβαρές ψυχικές διαταραχές στα όρια της νεύρωσης και της ψύχωσης, που ονομάζονται "οριακές περιπτώσεις" και που συνοδεύονται από πατρική στέρηση.

Ο Γ. Ράτνερ, λέει "Η εικόνα του πατέρα συνοδεύει τον άνθρωπο στην ψυχική υγεία και αρρώστια και είναι αποφασιστική για τη μοίρα του"²³.

Η συμβολή του πατέρα στη δημιουργία της δομής του χαρακτήρα του παιδιού είναι σημαντική. Η έλλειψη της πατρικής εικόνας προκαλεί ασθένειες της προσωπικότητας. Οι ειδικοί κάνουν λόγο για το "σύνδρομο αποστερήσεως της πατρικής εξουσίας" για τις "κοινωνικοπάθειες" κ.λ.π., που έχουν δυσάρεστες συνέπειες στη μεταγενέστερη κοινωνική συμπεριφορά του παιδιού.

Η απουσία του πατέρα δίνει στο παιδί ένα άλλοθε βολικό και κάποτε νόμιμο για τις επόμενες αποτυχίες του. Υποφέρει χωρίς να είναι πραγματικά άρρωστο και ψάχνει να βρεί κάποιο καταφύγιο προκαλώντας την ανησυχία της μητέρας του για να του προσφέρει στοργή. Αλλά η λιποταξία από αυτή την αφόρητη κατάσταση μπορεί να γίνει προς όλες τις μορφές κοινωνικής αναπροσαρμογής με κύριο αποτέλεσμα την αντικοινωνι-

22. Μ. Μυντόρφ: Ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια, σελ. 157.

23. Γ. Ράτνερ: Ανατρέφω σωστά το παιδί μου, σελ.32.

κή συμπεριφορά, τις φυγές, την πορνεία κ.λ.π. Όταν απουσιάζει ο πατέρας του το παιδί ανακατεύεται με άλλους ομοιοπαθείς. Για να έλθει σε κάποια ψυχική ισορροπία, δημιουργεί ομάδες, γιατί έτσι συσπειρωμένο νοιώθει την ασφάλεια που του λείπει.

Εύκολα μιά τέτοια ομάδα μπορεί να οδηγηθεί σε κλοπές, ληστείες που εξασφαλίζουν στο παιδί χρήμα και που αυτό είναι ένα δυνατό στήριγμα φέρνοντάς του συγχρόνως εμπιστοσύνη και ασφάλεια.

Στα ναρκωτικά οι περισσότεροι νέοι της κατηγορίας αυτής βρίσκουν καταφύγιο. Τους μεταφέρουν σε ένα κόσμο ψεύτικο αλλά ιδανικό χωρίς κινδύνους και αβεβαιότητες. Έτσι οι νέοι αυτοκαταστρέφονται ψάχνοντας να βρουν αυτά που δεν βρίσκουν στις οικογένειες και το περιβάλλον τους.

Είναι γνωστό ότι οι κοινωνικές δομές καθορίζονται από τα πρότυπα και τις νόρμες. Ένα υγιές οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί συγχρόνως για την πλειοψηφία του συνόλου και μιά "υγιή" υποομάδα του. Επομένως ένα παιδί διαζευγμένων γονέων είναι κατά κάποιο τρόπο μιά πρόκληση στο κατεστημένο, είναι σαν να λέμε ότι παρεκκλίνει του "φυσιολογικού" σε επίπεδο φυσικά κοινωνικό. Έτσι αντιμετωπίζονται με προκατάληψη. Αμφισβητούνται τα θετικά στοιχεία της προσωπικότητάς του και συνειδητά ή ασυνείδητα απορρίπτεται. Υπάρχουν παιδιά που σ'αυτή την απόρριψη του Κοινωνικού περιβάλλοντος αντιδρούν χωρίς να διαταρχθεί η ψυχική και κοινωνική τους ισορροπία.

Υπάρχουν όμως και παιδιά που επηρεάζονται από αυτή την απόρριψη και αμύνονται ή επιτίθενται υιοθετώντας αντικοινωνική συμπεριφορά. Αν π.χ. κάποιο μικρό παιδί κάνει κάτι που έρθει σε σύγκρουση με τους κοινωνικούς κανόνες αμέσως από την πλειοψηφία του συνόλου στιγματίζεται σαν αρνητικό άτομο, με το σκεπτικό ότι είναι ικανό να προβαίνει σε αντικοινωνική συμπεριφορά αφού προέρχεται από χωρισμένους γονείς.

Πολύ εύκολο στην κοινωνία μας να κάνει διάγνωση, να στιγματίζει και να απορρίπτει πολύ δύσκολο όμως να κατανο-

εί, να παραδέχεται και να βοηθεί. Έτσι από ένα σημείο και μετά με την αρνητική στάση που κρατά, προκαλεί το παιδί όλο και πιο πολύ σε λάθος λειτουργικότητα.

Εξ άλλου ας μη ξεχνούμε ότι δεν υπάρχει καμμία πρόληψη συστηματικά να ασχολείται με τέτοιες περιπτώσεις και να προλαβαίνει ένα "κακό" στην αρχή του ή πριν εκδηλωθεί.

Ένα σημείο που μπορούμε να προσέξουμε ακόμη είναι ότι, επηρεασμένο αρνητικά ένα παιδί από τη διάλυση της οικογένειάς του, αμφισβητεί τα κοινωνικά πρότυπα και αντιδρά με δυσπροσαρμοσία σ' αυτά, χωρίς φυσικά μιά τέτοια άποψη να γενικεύεται.

Δεν είναι όλα τα παιδιά χωρίς πατέρα που φθάνουν ως εκεί ευτυχώς. Όλα εξαρτώνται από την προσωπικότητά τους, από την ηλικία τους από το επίπεδο της συναισθηματικής τους εξέλιξης, αλλά και από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έζησαν την εμπειρία του χωρισμού και ζούν με την μητέρα τους.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Στις μέρες μας ο ρόλος του πατέρα είναι δύσκολος όσο ποτέ άλλοτε. Ο πατέρας διαδραματίζει ρόλο το ίδιο σημαντικό με τη μητέρα. Η παρουσία του είναι το ίδιο απαραίτητη. Μιά παρουσία όμως "ενεργός", "δυναμική", με την καλή έννοια, που να παραδειγματίζει, να καθοδηγεί, να συμβουλεύει, να συμπαρίσταται, να βοηθάει τα παιδιά και να δημιουργεί μαζί με τη γυναίκα του το δημοκρατικό, το ανθρώπινο, το ιδεώδες εκείνο, κλίμα, μέσα στο οποίο θα μεγάλώσουν και θα ανατραφούν τα παιδιά του.

Ο πατέρας μαζί με την μητέρα μοιράζεται τη διατροφή του παιδιού αλλά κυρίως την ανατροφή του και τη σωστή κοινωνικοποίησή του:

Η παρουσία του στην οικογένεια έχει θετική επίδραση στην ψυχική εξέλιξη του παιδιού. Η παρουσία όμως ενός "ανάξιου" "κακού" πατέρα γίνεται ένα ανάξιο πρότυπο μίμησης ή δημιουργεί ψυχικά τραύματα. Ο πατέρας ασκεί τρομερές επιρροές και επιδράσεις. Επηρεάζει την ανάπτυξη του χαρακτήρα και της προσωπικότητας. Το παιδί μιμείται, παραδειγματίζεται και υποβάλλεται από αυτόν. Ο πατέρας εντυπωσιάζει το παιδί και εκπέμπει μία παράξενη ακτινοβολία, που την αισθάνονται όλα τα παιδιά. Για το παιδί είναι ο ήρωας, ο θεός. Ακατάλληλη συμπεριφορά, αუსτηρότητα υπερβολική, απόλυτη ελευθερία, αδιαφορία, απορριπτική στάση, τραυματίζουν το παιδί.

Ο πατέρας για να είναι καλός, λέει ο Μυλντόρφ πρέπει:

- α) Να μην υποκαθιστά τη μητέρα, να μη θέλει να παίρνει τη θέση της στην ψυχή του παιδιού.
- β) Να μην υποκαθιστά το παιδί δηλαδή να μη το ζηλεύει.
- γ) Να είναι ευτυχισμένος που είναι πατέρας του παιδιού του και ο σύζυγος της γυναίκας του - μάννας του παιδιού²⁴.

24. Μ. Μυλντόρφ: Ο ρόλος του πατέρα στη οικογένεια, σελ.113.

Ο Α. Κοσμόπουλος θέλει τον πατέρα προικισμένο:

- α) Με τη συναισθηματική εκείνη ωριμότητα που τον κάνει να αποδέχεται ευχαρίστως την πατρική ιδιότητα.
- β) Με τη νεανικότητα του φρονήματος δοσμένη μέσα σε μια ώριμη και αγαπητική παρουσία, που τη χαρακτηρίζει η εμπιστοσύνη στη νεότητα.
- γ) Με την εσωτερική δύναμη που πολλές φορές θα θεωρηθεί από το παιδί σαν σταθερότητα και πυγμή.
- δ) Τέλος θέλει ένα πατέρα συνεπαρμένο από το παιδαγωγικό του έργο²⁵.

Μα είναι δυνατόν να διαθέτει όλα αυτά τα στοιχεία ένας πατέρας: Η απάντηση είναι ότι:

Μάλλον όχι, αν λάβουμε υπόψη τη γνώμη του FREUD που λέει ότι ένα από τα δυσκολότερα επαγγέλματα είναι του πατέρα.

Στο ίδιο θέμα η γνώμη του Βίλχεμ Μπούς είναι ότι:

"Είναι εύκολο να γίνει πατέρας, αλλά δύσκολο να είσαι πατέρας". Ο κάθε πατέρας όμως οφείλει να προσπαθεί να φθάσει τον ιδανικό πατέρα. Καθημερινά ν' αυτοελέγχεται, να διορθώνεται και να βελτιώνεται. Κάθε μέρα καλύτερα, κάθε μέρα κάτι παραπάνω. Κάποτε πρέπει όλοι οι πατέρες να καταλάβουν καλά τις ευθύνες τους, το έργο και το καθήκον τους, που δεν σταματά βέβαια στην παροχή των απαραίτητων για τη ζωή υλικών αγαθών. Να μάθουν τα μυστικά της αγωγής, γιά να σταματήσουν εκείνα τα τρομακτικά βασανιστήρια που κάνουν πατέρες σε παιδιά στη χαραυγή του 21ου αιώνα.

Μεγαλογράμματοι τίτλοι εφημερίδων όπως: έσφαξε τα παιδιά του σαν αρνιά", "έκαψε με το τσιγάρο το μοναχοπαίδι του", "με λαστό σκότωσε το παιδί του γιατί του χάλασε το μαγνητόφωνο" υποβιβάζουν πολύ την πολιτική στάθμη της κοινωνίας μας. Είναι πολλοί πατέρες που δεν έλαβαν στα σοβαρά τον πατρικό τους ρόλο, ενώ άλλοι τον θεωρούν δευτερεύοντα ή τον έχουν παρεξηγήσει. Πίσω από τα κοινωνικά δράματα κρύβεται συχνά ένας ανώριμος πατέρας.

Δεν υπάρχει παιδαγωγική "συνταγή" γιά να είναι κανείς

25. Α. Κοσμόπουλος: Ο ρόλος του πατέρα στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του εφήβου, σελ: 167.

"καλός" πατέρας. Πάντως είναι ένα έργο δύσκολο και περίπλοκο όπου ελάχιστοι άντρες πετυχαίνουν καθολικά και που κάποτε απαιτεί ολόκληρη ζωή για να τελειοποιηθεί.

Ο Ν. Ρασιδάκης έλεγε: "Δεν υπάρχει αμφιβολία πως ένα παιδί που έχει φορτισμένες τις μπαταρίες της καρδιάς του με αγάπη και στοργή, βάζει πιο γερά θεμέλια στο χτίσιμο της προσωπικότητάς του".

Η κατάσταση της δυσαρμονίας των γονιών είναι πρόξενος πολλών κακών. Με την λύση του γάμου τα παιδιά μένουν με τον ένα γονέα παρόντα αν όχι πάντα τις περισσότερες όμως φορές. Η απουσία του άλλου περιορίζει τον οικογενειακό πυρήνα.

Συνήθως ο παραμένων γονέας είναι η μητέρα. Λάθη στη συμπεριφορά της μπορεί να τραυματίσουν ανεπανόρθωτα το παιδί. Αν όμως μπορούσε να καταλάβει ότι το παιδί της αποτελεί μία ξεχωριστή οντότητα, πως έχει δικαίωμα προσωπικής ασφάλειας, στοργής, ζεστασιάς, αγάπης, πως έχει δικαίωμα να ζήσει μία ήρεμη ζωή βοηθητική της ομαλής, φυσιολογικής, πνευματικής, ψυχολογικής και συναισθηματικής του εξέλιξης, τότε θα έβλεπε ότι όχι μόνο δεν πρέπει να παρεμποδίζει αυτή την εξέλιξη, αλλά να κάνει το κάθε τι για να επέλθει σ' αυτό η ψυχοπνευματική του ισορροπία που διαταράχθηκε και κλονίσθηκε ισχυρά από την απουσία του πατέρα του. Είναι προνόμιο για τις μητέρες εκείνες που με ωριμότητα κατορθώνουν να υποκαταστήσουν τον απόντα πατέρα ή να βρουν άλλο υποκατάστατο χωρίς να προσθέτουν νέες πληγές στις ψυχές των παιδιών τους.

Ανεξάρτητα όμως από την συμπεριφορά της μητέρας η απουσία του πατέρα όπως και η συμπεριφορά του στο παιδί προκαλεί δυσκολίες στην προσωπική και κοινωνική ζωή του παιδιού.

Την απουσία του δεν μπορεί να την αντικαταστήσει η μητέρα γιατί το παιδί για να αναπτυχθεί σωστά και ισορροπημένα χρειάζεται δύο τύπους γονέων, τον πατέρα και την μητέρα.

Περισσότερα στη μικρή ηλικία, η έλλειψή του μπορεί να αποβεί καταστρεπτική. Άλλωστε η απώλεια της πατρικής εικόνας γίνεται αιτία πολλές φορές για την εμφάνιση ποικίλλων ψυχοκοινωνικών προβλημάτων.

Οι επισκέψεις στον απόντα πατέρα και η εμφάνιση κάποιου υποκατάστατου μετριάζουν κατά πολύ τις επιπτώσεις της απουσίας του από το σπίτι, δεν καλύπτουν όμως πλήρως τις ανάγκες του παιδιού.

Γεγονός είναι πως τα σημερινά παιδιά είναι πολύ πιο ώριμα. Αντιμετωπίζουν πράγματα και καταστάσεις ευκολότερα. Οι πληγές είναι πάντα πληγές, αλλά αν κάποιος βρεθεί να τα βοηθήσει να ξεπεράσουν το χάσμα που ανοίχτηκε ξαφνικά μπροστά τους και τα μετέβαλε, από τη μία στιγμή στην άλλη "παιδιά χωρίς πατέρα" από εκεί και πέρα τα πράγματα μπορεί να εξελιχθούν καλύτερα γι' αυτά.

Αναντίρρητα ένα σωστό σπιτικό, είναι μια καλή αρχή για το μεγάλο δρόμο που απλώνεται μπροστά από τα παιδιά. Όμως όσο υπάρχει γάμος θα υπάρχει και διαζύγιο και όσο υπάρχουν άνθρωποι θα υπάρχουν -δυστυχώς- παιδικά μάτια γεμάτα λύπη και απορία για την απουσία του πατέρα από την ζωή τους.

Τι απ' όλα αυτά μπορούμε να σταματήσουμε; Η ζωή κυλάει και μαζί τραβάει και τα προβλήματά της. Όλο το βάρος πέφτει στους ώμους αυτών που μένουν δίπλα στο παιδί, όταν ο πατέρας φύγει.

Δεν μπορούμε παρά να θυμηθούμε για άλλη μια φορά τα λόγια του Ν. Ρασιδάκη:

"Όταν οι μπαταρίες της ψυχής είναι φορτισμένες με αγάπη και στοργή"

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Μπερνάρ Μυλντόρφ : Ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια. Εκδόσεις; Οδυσσεάς. Μετάφραση: Γ. Παπακυριάκης, Αθήνα 1977.
2. Μαρία Χουρδάκη : Οικογενειακή ψυχολογία - Αθήνα 1982
3. Α. Ασπιώτη : Το παιδί και η οικογένεια. Ινστιτούτο Ιατρικής ψυχολογίας και Ψυχικής Υγιεινής, Αθήνα 1959.
4. Η. Ginnot : Μεταξύ γονέων και παιδιών. Μεταξύ γονέων και Εφήβων. Μετάφραση: Ν. Παπαρρόδου, Αθήνα.
5. Α. Κοσμόπουλος : Ο ρόλος του πατέρα στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του εφήβου "Δημοσιεύματα", Τομ. Α' Σχολής Γονέων Αμαλιάδας. Αθήνα 1975.
6. Α. Κοσμόπουλος : Ψυχολογία και Οδηγητική της παιδικής και νεανικής ηλικίας. Πάτρα 1980.
7. Ρ. Ντράϊκωρς : Η πρόκληση να είμαστε γονείς. Μετάφραση Δ. Κωστελένου. Εκδόσεις: Θυμάρι. Αθήνα 1979.
8. Γ. Ράττνερ : Αναφέρω σωστά το παιδί μου. Μετάφραση Γ. Βαμβαλή. Αθήνα 1969.
9. Ι. Χασάπη : Ψυχολογία της προσωπικότητας - Τόμος Β', Αθήνα 1980.
10. Γ. Πιντέρης : Αντιμετωπίζοντας το χωρισμό. Εκδόσεις: Θυμάρι. Αθήνα 1982.
11. Σ. Μαρκεζίνη : Το διαζύγιο. Αθήνα 1932.
12. Μ. Σπαραγδάκη, Ε. Γιαννοπούλου : Για να γίνει το παιδί μου σωστός άνθρωπος, Αθήνα 1979.

13. Εκλογή : θέματα κοινωνικής πρόνοιας. Τόμος Β' 1973-1975. Μετάφραση: Μ. Σουραπά. J.B.Kelly and J.S.Wallerstein.
14. Κ. Hofmeier & συνεργ- : Η αγωγή του παιδιού.. Εκδόσεις Επί-
γατών. κούρος, Αθήνα.